

TARİH VE FOLKLOR BAĞLAMINDA
HACI MURAD-I VELİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS

ÇANKIRI BELEDİYESİ
DR. RIFKI KÂMİL URGA
ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
YAYIN NO: 66

TARİH VE FOLKLOR BAĞLAMINDA
HACI MURAD-I VELİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOÇ. DR. ABDULSELAM ARVAS

*Ahmed Yesevî kadar imanlı
Alpamış kadar kuvvetli
olmasını temenni ettiğim
oğlum Cafer Kutman'a...*

ÇANKIRI BELEDİYESİ, DR. RIFKI KÂMİL URGA
ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINIDIR.

ÇANKIRI-2018

ISBN: 978-605-67155-8-7

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 42710

Dr. Rifkı Kamil Urganı Çankırı
Araştırmaları Merkezi
Yayın No : 66

Doç. Dr. Abduselam ARVAS
Çankırı Belediyesi
Dr. Rifkı Kamil Urganı
Çankırı Araştırmaları Merkezi

KAPAK ve SAYFA DÜZENİ
Harun SUNGUR

BASKI
Bizim Çankırı Gazetesi Sanat Ofset Matbaacılık
Buđday Pazarı Mah. Atatürk Bulv. Sultan Sitesi
A/Blok No: 52/M – ÇANKIRI
Tel: 0376 213 33 61

İLETİŐİM ADRESİ
Çankırı Belediyesi Kùltür ve Sosyal İŞler Mùdùrlùđù
Tel: 0376 212 14 00
www.cankiri.bel.tr

Bu Kitap Çankırı Belediyesi Dr. Rifkı Kamil Urganı
Çankırı Araştırmaları Merkezi Yayınıdır.

ÇANKIRI
ARALIK - 2018

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ.....	9
I. BÖLÜM	11
HORASAN TASAVVUF GELENEĞİ	11
HORASAN VE BURADA GELİŞEN TASAVVUF GELENEĞİ	12
Horasan'ın Kısa Tarihçesi	13
Horasan'da İslamiyet.....	14
Horasan'da İlk Mutasavvıflar.....	15
II. BÖLÜM	17
HORASAN'DA GELİŞEN TÜRK TASAVVUF GELENEĞİ VE HACI MURAD-I VELİ	17
HORASAN TÜRK TASAVVUF GELENEĞİ.....	17
ÇANKIRI'NIN MÜSLÜMAN TÜRKLERİN ELİNE GEÇMESİ VE BİR YESEVÎ MUAKKİBİ OLARAK HACI MURAD-I VELİ	21
Çankırı'nın Müslümanlaşma ve Türkleşme Süreci.....	21
Hacı Murad-ı Veli'yi Horasan Türk Tasavvuf Geleneğine Bağlayan Kaynaklar	23

III. BÖLÜM	51
HACI MURAD-I VELİ'NİN TARİHİ VE MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ	51
TARİHİ KAYNAKLARA VE MENKİBELERE GÖRE HACI MURAD-I VELİ VE AİLESİ	52
BABASI	54
ANNESİ	56
YAŞADIĞI DÖNEM.....	57
GÖÇ YOLU	58
MUTASAVVIFIN KENDİ ADI.....	59
IV. BÖLÜM	61
HACI MURAD-I VELİ ETRAFINDA GELİŞEN FOLKLORİK UNSURLAR	61
SÖZLÜ GELENEKTE HACI MURAD-I VELİ	62
Hacı Murad-ı Veli Hakkındaki Menkıbeler	62
“Taşbebek Ninni”sinde Hacı Murad-ı Veli	68
Hacı Murad-ı Veli Hakkındaki Şiirlerden Örnekler	69
HACI MURAD-I VELİ HAKKINDAKİ HALK İNANISLARI	70
Hacı Murad-ı Veli, Türbesi ve Ailesine Bağlı Halk İnanışları ...	70
HACI MURAD-I VELİ VE HALK HEKİMLİĞİ	71
SONUÇ.....	74
KAYNAKLAR.....	77

TAKDİM

Türk tasavvuf geleneğinin, Orta Asya'da Ahmed Edib Yüknekî, Ahmed Yesevî, Hâkim Süleyman Ata gibi şahsiyetler ile başladığı kabul edilir. Bu geleneğin temsilcileri dinî, ahlaki, sosyal, hukukî, edebî gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Türklerin Anadolu'ya göç etmelerinden sonra da aynı tasavvufî gelenek burada devam etmiştir. Bu bağlamda Türk tasavvuf geleneğinin Anadolu'ya ilk yayılışı Ahmed Yesevî ve halifelerine nasip olmuştur. Ayrıca Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî, Hacı Bayram Velî gibi birçok mutasavvıf ile onların takipçileri de Anadolu'da bu görevi ifa etmiştir. Bu şahıslar, yaşadıkları bölgede gösterdikleri çabalarla Anadolu halkına maddî manevî her hususta büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu veli şahıslar, mensubu oldukları tarikatlar bünyesinde hem edebî eserler ortaya koymuşlar hem de çeşitli meslek erbabının yetişmesi için çaba sarf etmiştir.

Bu bağlamda Yesevîlik Anadolu'da önemli bir vazife üstlenmiştir. Nitekim Ahmed Yesevî, Türklerin yaşadığı farklı bölgelere birçok halifesini göndermiştir. Anadolu'ya gelen halifeleri arasındaki Pir Dede, Akyazılı, Emir Çin Osman, Şeyh Nusret gibi pek çok şahıs Kuzey Anadolu'da faaliyet göstermiştir. Onun için Yesevîliğin yayıldığı ilk yerlerden biri de Çankırı olmuştur. Filhakika Çankırı'da Sarı Yanık Baba, Şeyh Bahaeddin, Şeyh Mehdi, Ali Turabî Baba, Aliyü'l-Büka gibi pek çok Yesevî temsilcisi bulunmaktadır. İşte bu mutasavvıflardan biri de XII. yüzyılda Türkistan'dan gelerek Hicaz, Şam ve Urfa dolaylarında bulunduktan sonra Tosya ve Çankırı bölgesine yerleşen Hacı Murad-ı Velîdir. Aliyü'l-Büka'nın oğlu olan bu şahsın türbesi Eldivan ilçesine bağlı Seydi Köyü'ndedir. Türkistanlı âlimlerden ders alarak yetişen Hacı Murad-ı Veli, 1187 yılında Seydi Köyü'ne yerleşmiş ve halkın eğitimi ile meşgul olmuştur. Köyün üst kısmında bulunan türbe ve cami, Hacı Murad-ı Veli'nin makamı olması sebebiyle çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

Elinizdeki bu çalışma ise Hacı Murad-ı Veli hakkında yapılan mühim bir araştırmadır. Çalışmada Hacı Murad-ı Veli, ilk defa bu kadar geniş bir çerçevede ele alınmış ve bilimsel bir zeminde tartışılmıştır. Araştırmada Hacı Murad-ı Veli'yle ilgili tüm kaynaklar karşılaştırılmış, mezkûr zatın Horasan'da gelişen Türk tasavvuf geleneğiyle bağlantısı kurulmuş, tarihî ve menkıbevî hayatına dair yeni görüşler ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda Çankırı modernitenin yozlaşmasından en az etkilenen şehirlerimizden biridir. Onun için de Çankırımız kültürel ve manevî değerler bakımından zengin bir kentimizdir. Çankırı Belediyesi olarak biz de kültür belediyeciliğini kendimize ilke edinerek şehrimizle ilgili her türlü çalışmanın yanında olduğumuzu ifade ediyor, bu ilmî eserin tarih, kültür ve edebiyat dünyamıza hayırlı olmasını temenni ediyoruz.

Ayrıca çalışmayı gerçekleştiren Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Abdulselem ARVAS'ı da tebrik ediyoruz.

Hüseyin BOZ

Çankırı Belediye Başkanı

ÖN SÖZ

Yesevîlik, Anadolu topraklarının Türkleşmesine katkı sağladığı gibi İslam'ın da burada kök salıp yerleşmesine hizmet eden önemli tarikatlardan biridir. Böylece Ahmed Yesevî'nin yaktığı meşale ile bu tarikat Türkler arasında yaygınlaşmış, onun halifeleri tarafından Orta Asya bozkırlarından Orta Avrupa'ya kadar taşınmıştır. Yesevî dervişlerinin Anadolu'daki duraklarından biri de Çankırı olmuştur. Sözlü gelenekte Hacı Murad-ı Veli'nin de bu meşaleyi taşıyan bir Yesevî dervişi olduğu dile getirilmektedir. Buna rağmen, yazılı belgelerde ona dair net bir ize rastlamak ne yazık ki şimdilik mümkün olmamıştır.

Hacı Murad-ı Veli'ye dair yazılı belgelerde yeteri kadar bilgi olmasa da, onun hakkında şimdiye kadar bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları ilmi araştırmalar iken bazıları ise gayr-ı ilmidir. Buna karşın erken dönem Türk tasavvuf edebiyatında söz konusu mutasavvıf hakkında yazılı kaynaklar mevcut olmadığı için bu çalışmaların hepsi kıymetlidir. Çünkü hiç olmazsa adı geçen mutasavvıf hakkındaki bilgi kırıntıları derlenip toparlanmıştır. Bu çalışmaların bazıları “ham bilgi mahiyetinde” bazıları ise “bilimsel mahiyette” araştırmalardır. Yine söz konusu çalışmaların meseleyi sistematik açıdan ele almadığı ve probleme yönelik net bir çözüm ortaya koyamadığı görülmektedir.

Bu araştırmada ise adı geçen mutasavvıfla ilgili tüm kaynaklar değerlendirilmiş, bunlar tasnif edilmiş ve hangisinin nasıl kullanılacağı dikkate alınmıştır. Kısaca mevcut malzemeler sağlam bir metodolojik bakış açısıyla incelenmeye çalışmıştır. Başka bir ifade ile malzemeler belli bir sistematığe uygun olarak sıralanmış ve bundan hareketle neticeler elde edilmiştir. Örneğin, çalışmada bu mutasavvıfla ilgili yazılı belgelerin (yazma, vakıf belgeleri, eski matbu kaynaklar vb.) yanı sıra maddi kültür unsurları (cami, türbe, horasanî börk vb.) ve sözlü halk rivayetleri (menkıbeler, niniler, şüirler, türküler vb.) birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca tarihçilerin aktardığı tarihî bilgiler de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylece Hacı Murad-ı Veli ilk kez tarih ve folklor bağlamında incelenmiştir.

Ayrıca araştırmamızda Hacı Murad-ı Veli hakkında yapılan çalışmalar titizlikle mukayese edilmiş, bunlar eleştiri süzgecinden geçirilerek değerlendirilmiştir. Elbette bunların yanı sıra sözlü gelenekten yazıya geçirilen bilgilerden de istifade edilmek suretiyle Hacı Murad-ı Veli'nin bir Yesevî dervişi olup olmadığı problemi üzerinde durulmuştur. Mesela Alevî kaynakları Kalecik, Sünnî kaynaklar ise Tosya-Ilgaz tarafından bu mutasavvıfın Eldivan Seydi Köyü'ne gelip yerleştiğini belirtirler. Nitekim Hacı Murad-ı Veli'nin babası Aliyyü'l-Büka Ilgaz'ın Yerkuyu Köyü'nde metfundur. Ancak her iki kesimin kaynakları da maalesef yazma veya matbu bir belgeye dayanmayan, çoğunlukla sözlü rivayetlerden ibaret olan bilgilerdir. Buna karşın Tosya tarafında Hacı Murad-ı Veli vakfına dair belgeler ele geçmiştir. Dolayısıyla Sünnî geleneğin rivayetleri burada pekişmiş görünmektedir. Elbette nesiller boyunca halk arasında anlatılagelen sözlü rivayetler de çok kıymetlidir ve tarihî bir vakıya dayanmaktadır. Yine de yazılı belgelerin, bilgileri günümüze daha sağlam taşıyan veriler olduğu unutulmamalıdır.

Bu çalışmada halk arasında asırlardır bilinen, hakkında çok farklı sözlü rivayetler aktarılan ve Çankırı'nın manevî mimarlarının ilk temsilcilerinden olan Hacı Murad-ı Veli, çeşitli araştırmalar mukayese edilmek suretiyle incelenmiştir. Araştırmada sadece sözlü ve yazılı kaynaklar değil, aynı zamanda maddî kültür unsurları da dikkate alınmıştır. Neticede halk arasında yaşayan sözlü rivayetlerin tarihî gerçeklere dayandığı anlaşılmıştır. Bu çalışmanın Çankırı kültür, edebiyat ve tasavvuf tarihi başta olmak üzere Türk tasavvuf edebiyatına da katkı sağlamasını temenni ederim. Eseri baştan sona kadar okuma zahmetinde bulunarak görüşlerini belirten aziz dostum Dr. Öğr. Üy. İbrahim Akyol'a, eseri yayımlayan Çankırı Belediyesi Dr. Rıfki Kamil Urgan Çankırı Araştırmaları Merkezi ile Belediye Başkanımız Hüseyin Boz'a teşekkür ederim.

Doç. Dr. Abduselam ARVAS

Çankırı, Ekim 2018

GİRİŞ

Hedefi insan-ı kâmil yetiştirmek olan ve toplumu, milleti, ümmeti ve hatta insanlığı Hakk'a, hakikate ve doğru yola ulaştırmak için uğraşan tasavvuf, bir edep okulu olduğu kadar bireyi iç yolculuğa yönlendiren ve insanın İslam dinini en güzel şekilde yaşamasına aracı olan bir ekoldür. Hz. Peygamber (sav) ile dört halife (hülefa-i raşidin) dönemini kapsayan ve "asr-ı saadet" olarak nitelendirilen bir devirden sonra Müslümanlar, Hz. Peygamber (sav) gibi yaşamayı amaç edinmiş ve onun yolunu takip etmek istemiştir. Böylece Belhli İbrahim Edhem (öl. 778), Mervli Bısr Hâfî (öl. 842), Bağdatlı Ma'ruf Kerhî (öl. 815), Mısırlı Zünnûn Mısrî (öl. 858), Bağdatlı Seriyî Sakatî (öl. 867), Belhli Şakik Belhî (öl. 870), Bistamlı Ebu Yezîd Bistâmî (öl. 874), Nişaburlu Hamdun Kasâr (öl. 884), Bağdatlı Cüneyd Bağdadî (öl. 908) vb. gibi (Eraydın 1990: 74-93) pek çok ilk dönem meşhur sûfiler ortaya çıkmıştır. Bu meşhur sûfiler etrafında ise ekol diyebileceğimiz pek çok tarikatlar gelişmiştir. Tasavvuf tarihine ilişkin eserlerde, bu tarikatların kahir ekseriyeti "ya Hz. Ali yahut Hz. Ebubekir aracılığıyla" (Güzel 2012: 40) veyahut "dört halife vasıtasıyla" (Eraydın 1990: 365) Hz. Muhammed'e (sav) dayandırılmaktadır.

Dolayısıyla tarikatlar İslam toplumu üzerinde çok etkili olmuş ve kâmil insan yetiştirme ocakları vazifesini görmüştür. Elbette Müslüman olan Türkler de tasavvuf cereyanına kayıtsız kalmamış, hatta Yesevîlik, Haydarîlik, Ahilik, Bektaşîlik, Bayramîlik vb. gibi pek çok yeni tarikatın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. İşte XII. asrın önemli mutasavvıflarından biri de Hoca Ahmed Yesevî olup onun takipçilerine Yesevî, sonraki asırlarda başka halifeleri tarafından belli bir düzene oturtulan tarikata da Yesevîlik denmiştir. Yesevîlik, etki alanı bakımından Türk dünyasının mühim tarikatlarından biri olduğu gibi Türklerin İslam'ı kabullenmesinde ve İslam'ı yaymalarında da önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim S. Eraydın, "Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında en büyük amil M. XI. asırda başlayan göçtür. Bilhassa göçebeler

arasında bulunan dervişlerin azami gayretleri, Selçuklu devletinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir” (1990: 345) demektedir.

Böylece bu ocağın takipçileri Orta Asya bozkırlarından Orta Avrupa'ya kadar gönülleri fethetmek üzere yola revan olmuş ve temsil ettikleri hoşgörü sayesinde ise pek çok hizmette bulunarak “İlâ-yı kelimetullah”ı arz-ı cihana yaymaya gayret sarf etmiştir. Elbette Yesevilğin haricinde Nakşibendî, Sühreverdi, Kübrevî, Halvetî vb. gibi diğer tarikatlar da Müslüman Türklerin mefkûresini yaymıştır. Nitekim *Nefehatın* ifadesine göre Necmeddin Kübra, 600'den fazla müridini Anadolu'ya göndermiş, kendisi ise Moğollarla savaşıp şehit olmuştur (Eraydın 1990: 346).

Sözlü kaynaklardan mütevellit yazılan kitaplarda Yesevî dervişlerinden biri kabul edilen Hacı Murad-ı Velî'nin de Anadolu'da pek çok yer gezdikten sonra kendisine Çankırı'ya bağlı Eldivan ilçesinin Seydi Köyü'nü mesken tuttuğu kabul edilmektedir. Ancak burada söz konusu mutasavvıfa yönelik Sünnî ve Alevî olmak üzere iki farklı bakış açısının da geliştiğini belirtmek gerekir. Bunlardan ilki Sünnî İslam'ı (resmi görüş) temsil edip mutasavvıfı bu bağlamda ele alarak bugüne kadar getirirken diğeri ise velî kültü temelinde heteredoks İslam ile onu değerlendirmeye eğiliminde olmuştur.

Esas itibarıyla Hacı Murad-ı Velî'nin Çankırı'da yaşadığı söylenen yıllar Bizans-Büyük Selçuklu-Türk beylikleri-Anadolu Selçuklularının bu bölgede hâkimiyet sağlamaya çalıştığı bir devreye rast gelmektedir. Ancak bu mücadeleler esnasında dinî-kültürel bir rekabetin yoğun yaşandığı bir dönem olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu dönemde Hacı Murad-ı Velî ve onun gibi Anadolu'nun diğer manevî mimarlarının dinî, sosyal ve kültürel mücadelede önemli bir rolü olduğu kanaatindeyiz. Bu bağlamda Hacı Murad-ı Velî hakkındaki tartışmalara başlamadan evvel mutasavvıfın Horasan tasavvuf geleneğine bağlanmasından dolayı Horasan tasavvuf geleneğine kısaca göz atmakta fayda var.

I. BÖLÜM
HORASAN TASAVVUF GELENEĞİ

HORASAN VE BURADA GELİŞEN TASAVVUF GELENEĞİ

Horasan Türk tasavvuf geleneğini anlayabilmek için hem Horasan'ın tarih içindeki seyrine hem de bu bölgede oluşan Horasan tasavvuf geleneğine bakmak gerekmektedir. Hal böyle olunca İslam'ın ve tasavvufun bölgeye ne zaman girdiği ve kök saldığı da önem arz etmektedir. Zira tasavvuf, İslamiyet'i en doğru, en güzel şekilde yaşamayı öğreten bir yoldur. Bu ise daha müşahhas olan tarikatlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Tarikatlar denince de İslam'ı düzgün yaşayan ve yaşatmaya çalışan mutasavvıf şahıslar akla gelmektedir. Nitekim Horasan Melametiyyesi'nin şeyhi ve imamı olan Hamdun Kassar'ın (öl. 885) şeriata uymayan, her şeyi mubah gören, zındıklığı ve hürmetsizliği adet edinerek Melami ismiyle yâd edilen kimselerle hiçbir münasebeti yoktur. Tam aksine o, şeriata zahirine hiç ters davranmamıştır (Eraydın 1990: 91-92). Gene, Horasan şeyhlerinin meşhurlarından olan Şakik Belhî de şeriata sıkı sıkıya bağlıdır (Eraydın 1990: 87).¹

Horasan, tarih boyunca farklı milletlerin (Persler, Türkler,

1 F. Köprülü de Horasan tasavvuf geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan ve Ahmed Yesevî'yi yetiştiren Yusuf Hemedani'nin tamamen şeriata riayet ettiğini belirtmektedir (Köprülü 1976: 69). Demek ki Horasan'da gelişen tasavvuf mektebi en başından beri şeriata riayet eden mutasavvıfları yetiştirmiş ve Türklerin İslam'ı kabul edince Yesevî, Nakşibendî, Kübrevî vb. gibi tarikatlarla bu cereyana teveccüh etmiş aynı zamanda İslam'ı bozmadan yaşamıştır. Üstelik Yesevî ve Nakşibendî gibi Orta Asya menşeli ilk Türk tarikatları birbirinden çok farklı da değildir. Örneğin Bahaeddin Nakşibend, Emir Külal'dan sonra Kasım Şeyh, Halil Ata vb. gibi Yesevî şeyhleriyle de tanışıp onlardan istifade etmiştir (Eraydın 1990: 432). Nitekim Yesevilik ve Nakşibendiliğin aynı gelenekten geldiği gerek A. Yesevî'nin gerek Nakşibendî olan Abdülhalık Gücdüvani'nin hocaları Yusuf Hemedani'den hilafet almalarıyla da tarihte sabittir.

Araplar vb. gibi hâkimiyetine geçmiş ve dolayısıyla bu şehirde hem çok farklı bir etnik çeşni oluşmuş hem de değişik inançlar yaşamaya imkân bulmuştur denebilir. Nitekim Osman Çetin, Horasan'ın İran ve Orta Asya arasında sınır bölgesi olması dolayısıyla tarihte çeşitli devletlerin idaresi altına girdiğini belirterek şunları söyler: “*Etnik yapıdaki karışıklık Horasan'da farklı dillerin konuşulmasına sebep olmuştur; X. yüzyılda Arapça, Farsça ve Türkçe yaygındı. Makdisi, bölgedeki şehir halklarının Farsçayı kullanım biçimi hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Nişabur, Tus, Nesa, Büst ve Belh halkı Heratlılardan daha fasih konuşuyordu*” (Çetin 1998: 235). Burada Tus, Nesa, Nişabur vb. şehirlerin Horasan'ın diğer bölgelerini oluşturduğunu ifade etmek gerekir.

Horasan'ın Kısa Tarihçesi

Horasan'ın tarihine göz atıldığında şehrin isminin Eski Farsça olan *hur* (güneş) ve *asan* (ayan “gelen, doğan”) kelimelerinden meydana geldiği ve “güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi; doğu bölgesi” anlamlarını taşıdığı (Çetin 1998: 234) görülecektir. Şehrin isminden hareketle bölgenin, tarihî açıdan Farısların çok derin etkisi altında kaldığı ve bu yüzden de günümüze kadar aynı isimle anıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim O. Çetin, şehrin adının Sasaniler zamanında ortaya çıktığını ve kısa zamanda yaygınlaştığını belirtmektedir. Elbette şehrin İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgenin adı olması ve sonrasında topraklarının üç parçaya [Merv, Nesa ve Serahs yöresi Türkmenistan'da, Belh ve Herat yöresi Afganistan'da, kalan kısmı da İran sınırları içinde] ayrılmış olması (Çetin 1998: 234) aslında Horasan'ın tarihte oynadığı rolden kaynaklanmıştır.

Nitekim eldeki bilgilere göre Horasan, göç ve istila yolları üzerindeki bir kavşak noktasında bulunduğundan değişik ırklardan meydana gelen bir nüfusa sahiptir ve burası aynı

zamanda çok eski yerleşim alanlarına ve medenî gelişmelere sahne olmuştur. Hindistan ve İnan'a yayılan Hint-Avrupa kökenli Ari ırkının ortaya çıktığı yer de Horasan'dır. Hunlara ve Göktürklere bağı çeşitli Türk boyları, Araplar ve Cengiz istilasından sonra Moğollar da Horasan'a yerleşen unsurlar arasındadır. Buradaki ilk Müslümanlar, genel olarak Irak şehirlerinden ve özellikle Basra'dan bölgeyi fethetmek üzere yollanan Arap askerlerdir.

Muâviye iktidarı ele geçince, daha önce Hz. Osman'ın ve bir ara Hz. Ali'nin sevk ettiği askerlerin uzun zaman evlerinden ve ailelerinden ayrı kalmaları dolayısıyla huzursuzluk çıkarabileceklerini düşünerek Horasan'da kamplar kurulmasına karar vermiş ve bölgeye aileleriyle birlikte çok sayıda asker ve göçmen göndermiştir. Aynı zamanda devletin seçtikleri dışında bazı kabileler ve fertler de bu göçe katılmışlardı ki bunlar bir bakıma servet peşinde koşan maceraperestlerdi. Doğu bölgelerine, özellikle de Horasan'a göç eden kabile unsurlarının asıl kaynağını Arap yarımadası oluşturuyor ve çeşitli kabileler izin almaya gerek duymaksızın Basra körfezini geçerek doğuya ulaşıyorlardı (Çetin 1998: 235).

Horasan'da İslamiyet

Müslümanlar, Hz. Ömer döneminde Kadisiye savaşıyla birlikte Horasan'a girmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde Arapların etkisi azalsa (Çetin 1998: 235) da İslam'ın buraya nüfuzu artık sürekli bir hal almıştır. Nitekim Sasanilerden sonra hâkimiyeti ele geçiren Müslümanlar önce dört halife döneminde sonra ise Emevi ve Abbasiler döneminde buraya İslam'ın mührünü basmışlardır. Her ne kadar bu arada Müslüman Araplarla Türkler arasında sürtüşmeler oluyorsa ve Horasan dönem dönem el değiştiriyorsa da İslamiyet buraya kök salmaya başlamıştı. Tabi mücadele sadece Araplarla Türkler arasında değil Emevî ve Abbasi gibi Müslüman hanedanlar arasında da oluyordu. Nitekim

Emevilerin bütün tedbirlerine karşın Abbasiler Ebu Müslim-i Horasani vasıtasıyla M. 748'de Horasan'da egemenliği tamamen ele geçirmiştir (Çetin 1998: 236).

Bu süreçte Emevi, Abbasi gibi Müslüman Arapların yanı sıra Fars kökenli Tahiriler ve Samaniler de Horasan'ı yönetmişlerdir. Ancak Horasan artık hangi ırktan olursa olsun gayrimüslimlerin değil Müslüman devletlerin elindedir. Ancak X. asırdan sonra ise Horasan artık yeni sahiplerini bulmuştur ve bunlar ise Müslüman Türklerdir (Gazneliler ve Selçuklular vb.). Gaznelilerin hâkimiyeti uzun sürmemişse de Selçuklular uzun bir süre boyunca buraya hükmetmiş ve burayı devletin en önemli kenti haline getirmiştir. İşte bu dönem ise Ahmed Yesevî ve büyük Türk mutasavvıflarının yetiştiği bir devreye rast gelmektedir. Ve böylece burada asırlarca süren Türk unsurların hâkimiyeti başlamış ve bir merkez görevi gören Horasan, Anadolu'nun da Müslümanlaşması ve Türkleşmesinde önemli bir görev üstlenmiştir.

Horasan'da İlk Mutasavvıflar

Bu bağlamda burada konumuz açısından asıl önemli nokta Horasan tasavvuf geleneği oluşurken ve Ahmed Yesevî burada önemli bir rol oynarken bu dönemde hâkimiyetin Selçukluların elinde olmasıdır. Bununla beraber Horasan'da hangi meşhur mutasavvıfların bulunduğu da kısaca değinmek gerekir. Burada İslamiyet'in gelişiyile beraber İslam ordusunun savaşçı askerleri yanında tüccar, esnaf, zanaatkâr vb. kişiler de göç etmiştir. Üstelik sosyal grupların hepsi de dini iyi yaşayan sahabe ve tabiinden oluşan ve tek amaçları "İlâ-yı kelimetullah" olan insanlardır. Sahabe ve tabiin döneminden sonra da Müslüman akışı buraya devam etmiş, gerek Arap yarım adasından gerekse bu bölgenin içinden büyük mutasavvıflar yetişmiştir.

Horasan tasavvuf geleneğinin oluşumunu anlamak için

Horasan'da intişar eden tarikatlara bakmak gerekir çünkü "*Tarikat kelimesi tasavvufun sistemleşmesinden sonra giyim, zikir tarzı ve telakkileri ayrılıklarıyla özellikler gösteren teşkilatlara alem olmuştur*" (Eraydın 1990: 357). Kısacası tasavvuf, müşahhas bir kurum hüviyetindeki tarikatları kapsayan mücerret bir olgudur. Bu yüzden tasavvuf denince somut kurumlar olan tarikatları, tarikat pirlarını ve onların önde gelen temsilcileri ile muakkiplerini ele almak lüzumu vardır. Bu bağlamda Ahmed Yesevî'nin de içine dâhil edildiği ve Horasan'da üç kol halinde Hz. Peygamber'e (sav) ulaştığı söylenen Horasan tasavvuf geleneğindeki bu silsileler şöyledir:

1. Hz. Muhammed (sav), Hz. Ebubekr (r.a.), Selman Farisi, Kasım b. Muhammed es-Sıddık, Cafer Sadık, Bayezid Bistami, Ebu'l-Hasan Harkani, Ebu Ali Faremedi, Yusuf Hemedani, Ahmed Yesevî.

2. Hz. Muhammed (sav), Hz. Ali (r.a.), İmam Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer Sadık, Bayezid Bistami, Ebu'l-Hasan Harkani, Ebu Ali Faremedi, Yusuf Hemedani, Ahmed Yesevî.

3. Hasan Basri, Habib Acemi, Davud Tai, Siraceddin Bağdadi, Maruf Kerhi, Bayezid Bistami, Ebu'l-Hasan Harkani, Ebu Ali Faremedi, Yusuf Hemedani, Ahmed Yesevî (Eraydın 1990: 367-368).

II. BÖLÜM
HORASAN'DA GELİŞEN TÜRK TASAVVUF
GELENEĞİ VE HACI MURAD-I VELİ

HORASAN TÜRK TASAVVUF GELENEĞİ

Horasan tasavvuf geleneği ve dayanağı bu şekilde vuzuha kavuştuğuna göre şimdi asıl meseleye yani Horasan Türk tasavvuf geleneğinin oluşumuna dönülebilir. Yukarıdaki üç silsilede de Ahmed Yesevî, Yusuf Hemedanî'nin talebesi olarak karşımıza çıkmakta ve böylece Yesevîlik Horasan tasavvuf geleneğine bağlanmaktadır. Hemen tüm kaynakların ittifakına göre Ahmed Yesevî'nin yaşadığı yıllar ise 1093 ile 1166 yıllarına denk gelmektedir. Bu tarihler, Büyük Selçukluların hem Horasan'a hâkim (1040-1157) hem de burada en etkin olduğu devrelere rastlamaktadır. Bu dönemde Türklerin Sünni İslam'ın temsilcisi olduğu ve bunu savunduğu göz önüne alınca Horasan'da oluşan Türk tasavvuf geleneğinin başka din ve inançlardan unsurları içinde barındırdığını söylemek zordur. Üstelik başta Tuğrul ve Çağrı Beyler olmak üzere tüm Selçuklu sultanları hem Sünni İslam-ı benimsemiş hem de halifeyi koruma görevini deruhte etmiştir.

Nitekim Hanefi mezhebine bağlı olan ve 1140'da vefat eden Yusuf Hemedanî de arkasında Sünni Müslümanlığı ruhuna uygun yaşayan Abdullah Berkî, Hasan Andakî, Hoca Ahmed Yesevî ve Abdülhalik Gücdüvanî gibi dört önemli halife bırakmıştır (Eraydın 1990: 369-370). Dolayısıyla bölgede Türk hâkimiyetinin çok önceden başladığı gibi bu devre, Türklüğün Horasan'da en etkili olduğu dönem olarak da kabul edilebilir. Meseleye bu zaviyeden bakınca Horasan'da oluşan Türk tasavvuf geleneğinin başka din ve inançlardan unsurları barındırma ihtimalini bulundurduğu ileri sürülebilir ama bu dönemde Türklerin Sünni İslam'ın temsilcisi olduğu ve bunu en şiddetli şekilde savunduğu göz önüne alınca bu iddianın zayıf kalacağı da göz ardı edilmemelidir. Nitekim Eraydın (1990: 373) da bu hususa şu sözlerle temas etmiştir: "*Ahmed Yesevî'nin, Yusuf Hemedanî'ye intisab etmesi, onun da*

hocası gibi İslami ilimlerde büyük bir vukuf kazanması ilmiyle, zühd ve takvasıyla temayüz etmesi, tarikatının geniş bir bölgeye yayılmasına amil olmuştur”.

Böylece Türk-İslam tasavvuf geleneği gerek eski Türk inanışlarından kaynaklı olsun gerekse bölgedeki etnik çeşitlilik ve dinlerden kaynaklı olsun bir çeşni barındırsa da hâkim unsur Sünni Müslümanlıktır. Ahmed Yesevî, o dönemde Buharâya giderek devrin en ileri gelen âlim ve mutasavvıfı Yusuf Hemedanî'ye intisab etmiş ve onun nüfuzu altında yetişmiş (Eraydın 1990: 371) ve böylelikle Horasan Türk tasavvuf geleneğinin önde gelen temsilcisi olmuştur. Nitekim Eraydın (1990: 376) bu hususa şöyle vurgu yapmaktadır: “*Yesevi tarikatı önce Seyhun çevresinde, Taşkent ve civarında tutulduktan sonra, Harezmi dolaylarına yayılmış ve Maverâünnehr'de kuvvetlenmeye başlamıştır. Daha sonraları Yeseviye dervişleri vasıtasıyla Horasan, Azerbaycan, Anadolu muntıkalarına yayılmıştır”.*

Geleneğe göre Ahmed Yesevî'nin Türk illerinin dört bir tarafına yolladığı pek çok halifesi (bunlar bazen 99 bin bazen 40 bin olarak belirtilir) vardır. Ahmed Yesevî'nin, bunların içinden Rum diyarına (Anadolu) gönderdiği halifeler arasında Avşar Baba, Pir Dede, Akyazılı, Kıdemli Baba Sultan, Geyikli Baba, Abdal Musa, Horos Dede, Emir Çin Osman, Şeyh Nusret, Gajgaj Dede (Köprülü 1976: 46-48) vb. gibi isimler bulunmaktadır. Ancak bu halifelerin geliş tarihi hakkında kaynaklarda bilgi verilmemektedir. Bununla beraber bunlardan Pir Dede, Akyazılı, Emir Çin Osman, Şeyh Nusret, Gajgaj Dede gibi halifelerin hep Kuzey Anadolu'da faaliyet göstermesi dikkat çekmektedir.

Buna karşın Çankırı ve civarında faaliyet gösteren ve sözlü gelenekte Ahmed Yesevî muakkibi olduğu söylenen Hacı Murad-ı Veli hakkında ne menakıpnameler ne velayetnameler ne de tarihi eserlerle seyahatnameler bilgi vermektedir. Bundan

dolayı da bu mutasavvıf hakkında hiçbir bilimsel araştırma yapılamamıştır. Buna rağmen Çankırı ve çevresindeki sözlü kaynaklar Hacı Murad-ı Veli'yi Horasan Türk tasavvuf mektebine özellikle de Yesevîliğe bağlama eğilimindedir. Son dönemde yazılan birkaç makalede de onun Ahmed Yesevî'nin halifesi olduğuna dair kanaatler dile getirilmiştir (Yaman 2005: 155; Arslanoğlu 1999: 68).

Fakat şu detayı da unutmamak gerekir: Hacı Murad-ı Veli'nin yaşadığı tarihler Büyük Selçuklu Devleti'nin dağılma ve Anadolu'da Türk Beyliklerinin aktif olduğu bir döneme rast gelmektedir. Onun son dönemi ise Anadolu Selçuklu Devleti'ne denk gelmektedir. Bu durumda Hacı Murad-ı Veli, büyük ihtimalle Moğol istilasından evvel gelen Horasan erenlerinden biridir. İ. Akyol tarafından dile getirilen ve başka yazarlar tarafından tekrar edilen "*Hoca Ahmed Yesevî'nin miladi 1160 yılından sonra vefat ettiği gerçeği, Hacı Murad-ı Veli'nin Hoca Ahmet Yesevî tarafından yetiştirildiği ve Anadolu'ya gönderildiği görüşünü güçlendirmektedir*" (Akyol 2012: 69) görüşüne göre Hacı Murad-ı Veli A. Yesevî'nin talebesidir. Kanaatimize göre babası Aliyü'l-Büka'nın da A. Yesevî'nin hem çağdaşı hem de talebesi olma ihtimali vardır. Nitekim Ali Yaman (2005: 156) da bu düşünceyi dile getirmiştir. Bu durumda da Hacı Murad-ı Veli, hem babasının hem de Yesevîliğin takipçisi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Horasan Türk tasavvuf geleneğinin tarihi gelişimi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra temeli sözlü kaynaklara dayanan ve Hacı Murad-ı Veli'yi Horasan tasavvuf geleneğiyle Ahmed Yesevî'ye ve Yesevîliğe bağlayan kaynaklara göz atmakta fayda var.

ÇANKIRI'NIN MÜSLÜMAN TÜRKLERİN ELİNE GEÇMESİ VE BİR YESEVÎ MUAKKİBİ OLARAK HACI MURAD-I VELİ

Öncelikle Hacı Murad-ı Veli hakkında doğrudan bilgi veren eski yazma veya matbu eserler bulunmadığını itiraf etmek gerekir. Bundan dolayı bu zatla ilgili kati bir hüküm ileri sürmek zor görünmektedir. Ancak eski yazma veya matbu eserlerin yokluğu bu mutasavvıf hakkında bilgi bulunmadığı anlamına da gelmez. Çünkü söz konusu kaynaklar haricinde kalan sözlü kaynaklar ile maddî kültür unsurları Hacı Murad-ı Veli'nin bu bölgede yaşadığına dair kuvvetli ipuçları sunmaktadır. Bundan dolayı evvela yazılı kaynaklara, sonra maddî kültür unsurlarına ve en sonunda ise sözlü kaynaklara bakarak bu mutasavvıftan söz eden ve onu Horasan tasavvuf geleneğine bağlayan kaynaklara göz atarak tespit etmeye çalışmak çalışma metodumuzu oluşturacaktır. Ancak konuyu sağlam bir zemine oturtmak için Çankırı'nın Türklerin eline geçtiği tarihe ve buranın kimlerin eliyle Müslüman Türk yurduna dönüştüğüne bakmak gerekir.

Çankırı'nın Müslümanlaşma ve Türkleşme Süreci

Genel kanaatten hareketle, Çankırı'nın Müslümanlaşma ve Türkleşme serüveninin büyük ölçüde Horasan erenleriyle bağlantılı olduğunu ileri sürmek mümkündür. Çünkü malum olduğu üzere genelde Anadolu özeldir Çankırı'nın Türkleşmesi bu zatların, gönülleri fethiyle başlamıştır. Bu bağlamda tarihî kaynaklarda Çankırı'nın ne zaman fethedildiği ve Müslüman Türk nüfusun buralarda ne zaman yoğunluk kazanmaya başladığı hususu önem kazanmaktadır. Onun için bölgeyle ilgili bu meseleye yani tarihî sürece göz atmakta fayda vardır.

Anadolu'nun İslamiyet'le tanışması daha ilk devir Müslüman Araplar dönemine kadar gitmektedir. Ancak

buranın Müslüman Türk yurdu haline gelmesi ise 1018'de Çağrı Bey'in keşif seferleriyle başlamış ve değişik dönemlerde bu akınlar devam etmiştir (Akyol vd. 2008: 9-10). Anadolu'nun iç kısımlarında yer alan Çankırı'nın İslam'la karşılaşması ve ilk fethedilişi ise Emevi ve Abbasi dönemlerine (Şahin 2005: 325, 326) kadar uzanmaktadır. 1071 Malazgirt savaşından sonra Çankırı Müslüman Türkler tarafından fethedilmiş ve Selçukluların önemli beyliklerinden olan Danişmendoğulları bölgeye hâkim olmuşlardır. Alparslan'ın komutanı ve Danişmend Devleti'nin kurucusu olan Melik Ahmed Danişmend Gazi, Çankırı'nın fethini Emir Karatekin'e vermiş ve o da 1082'de Çankırı'yı fethederek¹ 1106 senesine kadar Çankırı valiliğini yapmıştır. 1134'te² Bizanslılar bir ara Çankırı'yı işgal ederlerse de kısa bir müddet sonra Selçuklu Sultanı I. Mesud Çankırı'yı 1137'de³ yeniden fetheder (Eker vd. 1993: 42). Bununla birlikte Çankırı'nın Danişmendli çağında süratle Türkleştiğini (Gündoğdu 2005: 221) ve tamamen Türk yurdu haline geldiğini de ifade etmek gerekir. Demek ki Çankırı'nın İslamlaşma ve Türkleşme süreci Emevilerle

1 Birçok araştırmada (Başer ty.; Eker vd. 1993; Gündoğdu 2005; Kankal 2005; Şahin 2005 vb.) tekrar edilen bu bilginin doğruluğu kesin değildir. Nitekim referans gösterilen kaynaklara bakıldığında Emir Karatekin'in doğrudan Çankırı'nın fethine memur edildiğine dair hiçbir malumat yok. Örneğin söz konusu araştırmaların atıfta bulunduğu kaynaklardan biri "Danişmendliler" (Yinanç 1977: 468-479) başlıklı yazıdır. Bu yazıya bakıldığında Emir Danişmend'in maiyetinde Kara-Tigin adlı bir komutan olsa da Emir Danişmend'in veya başka bir sultan ve hükümdarın Kara-Tigin'i Çankırı'yı fethetmek için doğrudan görevlendirdiğine dair herhangi bir kayıt yoktur.

2 Bazı kaynaklar (Kankal 2005: 186) bu tarihi 1101 olarak göstermektedir.

3 Bazı kaynaklar (Kankal 2005: 186) ise Çankırı'nın yeniden fethini 1142 olarak göstermektedir.

başlayıp Müslüman Türkler olan Danişmendler ve Anadolu Selçuklularıyla tamamlanmıştır.

İşte VII. yüzyılda Müslüman Arap fütuhatıyla başlayan Çankırı'nın fethi, XI. asrın sonlarından itibaren Türkistan ve Horasan yöresinden kalkıp Anadolu'ya gelen Türkmen kabileleriyle Müslümanlaşmasını sürdürmüş ve Harezm ile Horasan'dan göç eden zümreler içindeki çok sayıda mutasavvıf, âlim ve sanatkâr (Togan 1981'den Aktaş 2011: 46) eliyle bu durum hızlanmıştır. XIII. yüzyılda ise Moğol istilası sebebiyle Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bazı tasavvuf ve tarikatlara mensup şeyh ve dervişler Çankırı ve civarındaki tarikat ve tekkelerin oluşmasında etkili olmuştur (Yakupoğlu 2004'ten Aktaş 2011: 47). Üstelik daha XII. asırdan itibaren Çankırı'da varlığı tespit edilebilen birçok türbe, tekke, zaviye, vakıf ve medreseler mevcuttur (Aktaş 2011: 47). 1930'lu yıllarda yazılan bir eserde bu dönemde Rıfaiyye, Kadiriyye, Sâdiyye, Nakşibendiliğin Halidiyye kolu vb. gibi tarikatlar Çankırı'da varlığını canlı bir şekilde sürdürse de maalesef Yesevîlik ile ilgili herhangi bir kayıt düşülmemektedir (Aktaş 2011: 47).

Demek ki Hacı Murad-ı Veli'nin yaşadığı tarihler (d.1117?/ö.1207?) Danişmendlerin son yıllarına ve Anadolu Selçuklu hâkimiyeti yıllarına denk gelmektedir. Hacı Murad-ı Veli'nin Seydi Köyü'ne yani Çankırı'ya gelip yerleştiği 1187 yılı da Anadolu Selçuklularının hâkimiyetindeki bir devirdir.

Hacı Murad-ı Veli'yi Horasan Türk Tasavvuf Geleneğine Bağlayan Kaynaklar

Araştırmanın bu kısmına kadar üzerinde durulan hususların temel amacı Yesevîliğin Horasan tasavvuf geleneğiyle ilişkisini ve menşeyini, Yesevî dervişlerinin nerede, nasıl yetiştiğini ve hangi coğrafyalara dağıldığını tarihsel ve bilimsel bir zemine oturtmaktır. Nitekim yaygın kanaate

göre Anadolu'ya ulaşan Yesevî dervişleri Horasan üzerinden gelmiş ve Anadolu'nun dört bir tarafına dağılmıştır. Böylece Ahmed Yesevî muakkipleri, bir taraftan Orta Asya'dan Kazakistan'ın kuzeyine ve Deşti Kıpçak'a, öte taraftan Horasan üzerinden Azerbaycan ve Anadolu topraklarına farklı göç yollarını kullanarak ulaşmıştır. Bu minvalde özellikle Kuzey Anadolu'da çok sayıda Yesevî dervişin bulunması Yesevilğin buradaki etkisi bakımından dikkat çekicidir. Ancak yazılı kaynaklarda Ahmed Yesevî'nin Kuzey Anadolu'da faaliyet gösteren dervişleri arasında ne Hacı Murad-ı Veli ismine ne de ona dair herhangi bir bilgiye rastlanmaktadır. Buna karşın az önce ifade edildiği üzere Kuzey Anadolu'ya onun çok sayıda dervişi geldiğine göre Çankırı ve civarında faaliyet gösteren ve sözlü gelenekte Ahmed Yesevî muakkibi olduğu söylenen Hacı Murad-ı Veli'nin de bu dervişler arasında olma ihtimali yüksektir.

Başka deyişle, Hacı Murad-ı Veli hakkında doğrudan bilgi veren eski yazma veya matbu eserler bulunmadığını belirtmek gerekir. Bundan dolayı bu mutasavvıfla ilgili kati bir hüküm ileri sürmek zor olmaktadır. Ancak eski yazma veya matbu eserlerin yokluğu, bu mutasavvıf hakkında bilgi bulunmadığı anlamına gelmez. Çünkü söz konusu kaynaklar haricinde sözlü gelenek aktarıcısı olan kaynak kişiler ile maddî kültür unsurları Hacı Murad-ı Veli'nin bu bölgede yaşadığına dair kuvvetli ipuçları sunmaktadır. Üstelik sözlü geleneğe dayalı bilgilerin tamamen mesnetsiz olmadığını da hatırlatmak gerekir. Buna göre Hacı Murad-ı Veli'yi Ahmed Yesevî ve Yesevilik vasıtasıyla Horasan'da gelişen Türk tasavvuf geleneğine bağlayan kaynaklara göz atmakta fayda var. Bunun için de evvela eski tarihli arşiv belgelerine, sonra maddî kültür unsurlarına ve en sonunda ise sözlü geleneğe dayalı yapılmış çalışmalara bakmak suretiyle bu mutasavvıftan söz eden ve onu Horasan tasavvuf geleneğine bağlayan kaynakları

incelemek ve onları tahlil etmek faydalı olacaktır.

Eski tarihli belgeler (arşiv belgeleri, vakfiyeler, yazmalar vs.)

Şimdilik tespit edilen eski tarihli belgelere (arşiv, vakfiye kayıtları, yazma vb.) bakınca Hacı Murad-ı Velî'den bahseden beş belgeyle karşılaşmaktadır. Murat Karadut'un yayımladığı bu belgeleri⁴ kronolojik olarak şöyle sıralamak mümkündür:

A) *Ferman*: Hacı Murad-ı Velî'nin soyundan gelenlerin Çankırı Sancağına dilekçe vererek vergiden muaf olma isteklerini belirten bir belgedir. Belge, Hicri 1145 [M. 1732] tarihlidir (Karadut 2014: 37).

B) *Kastamonu Valisine yazılan mektup*: Bu mektupta Kastamonu'ya bağlı Ahlatçık Köyü'nde Hacı Murad-ı Velî'ye ait bir vakfın bulunduğu ve tasarrufunun Ahmet Hayati ve kardeşlerine ait olduğu ama yarı hissenin Bekiroğlu Ahmet Ağ'a geçtiği yazılıdır. Ahmet Hayati ve kardeşleri kendilerine düşen hissenin payını vekil tayin ettikleri Mehmet Fehmi Efendi'ye teslim edilmesini isterler. Belgenin tarihi ise Hicri 1268 [1851] ile 1275 [1858] yıllarına aittir (Karadut 2014: 26).⁵

4 Murat Karadut, neşrettiği belgelere herhangi bir isim vermemiş, onları "Belge-1, Belge-2" vs. şeklinde numaralandırmıştır. Ancak incelemede, bu satırların yazarı tarafından belgelerin içeriğine bakılarak onların adlandırıldığı ifade etmek gerekir.

5 Murat Karadut, bu belgenin hangi arşivden alındığını belirtmiyor. Oysa aynı belgeyi 2010 yılında kitabında yayımlayan Elvan Aydın (2010: 134) bu belgeyi Yüksel Arslan'dan aldığını ve aslının Rıfka Kâmil Urgan Çankırı Araştırmaları Merkezi arşivinde bulunduğunu belirtmektedir. Ancak internet ortamında (www.cansaati.org, ET: 24.06.2016) hâlen yer alan bu mesajın ekinde bulunmayan bu belge için Yüksel Arslan Başbakanlık Osmanlı Arşivinde A. MKT.Um-503 numara ile kayıtlı olduğunu belirtiyor. M. Karadut'un kitabına aldığı belgenin günümüz okuyuşu mevcutken, E. Aydın'ın kitabında transkript edilmediği görülmektedir.

C) *Mektubun cevabı*: Ahmet Hayati ve kardeşlerinin Kastamonu Valisine yazdığı mektuba olumlu cevap verilen bu belge de tarih olarak aynı yıllara aittir (Karadut 2014: 25).⁶

D) *Varidat cetveli*: Burada, Hacı Murad-ı Veli Vakfına ait Hicri 1300 [1882] tarihli bir gelir listesi vardır (Karadut 2014: 30).

E) *Hatt-ı hümayun*: Seydi Köyü'ndeki Abdulgaffar Çelebi Vakfı'nda bulunan bu hümayunun, Abdulgaffar'ın mirasçısı olmayan Halil'e ve İsmail'e verildiği anlatılır. Belge, Hicri 1307 [1889] ve 1308 [1890] tarihlerini taşımaktadır (Karadut 2014: 29).

Murat Karadut'un neşrettiği bu belgelerin en eski tarihlisi I. Mahmut dönemine yani Miladi 1730'lu tarihlere uzanan ve Hacı Murad-ı Veli'nin soyundan gelenleri vergiden muaf tutan bir belge olarak görünmektedir. Diğer belgeler ise daha yakın döneme denk gelmekte ve genellikle ya Hacı Murad-ı Veli'ye ya da onun çocuklarına ait vakfiyelerden bahsetmektedir. Oysa Hacı Murad-ı Veli'nin ölüm tarihi yaygın rivayete göre M. 1207, başka bir rivayete göre ise M. 1307 olarak ifade edilmektedir. Bu tarihler arasında 400 ila 500 yıldan fazla bir zaman farkı var. Üstelik bu kaynaklar Hacı Murad-ı Veli ile ilgili doğrudan bilgi veren belgeler de değildir. Onun için bahsedilen yazılı kaynaklar hem bu mutasavvıfın yaşadığı tarihler konusunda zayıf kalmakta hem de onu Horasan tasavvuf geleneğine bağlayan en ufak bir imayı içermemektedir. Dolayısıyla yazılı belgelerde Hacı Murad-ı Veli'nin ne kimliği ne de Yesevîlikle

6 M. Karadut, bu belgeyi de hangi arşivden aldığını belirtmiyor. Gene bu belgeyi 2010 yılında kitabında yayımlayan E. Aydın (2010: 134) belgeyi Yüksel Arslan'dan aldığını ve aslının RKU Çankırı Araştırmaları Merkezi arşivinde bulunduğunu belirtmektedir. Ancak internette maile ek olarak gönderildiği anlaşılan bu belge için Y. Arslan Başbakanlık Osmanlı Arşivinde A. MKT.Um-503 numara ile kayıtlı olduğunu belirtiyor. M. Karadut'un kitabına aldığı belgenin günümüz okuyuşu mevcutken E. Aydın'ın kitabında yine transkript edilmediği görülmektedir.

bağlantısına dair bir bilgi mevcuttur.

Bu arşiv belgeleri haricinde Rumî 1280 (M. 1864) tarihli 19385 numaralı *Çankırı Evkaf Defterinde* “Kara Seydi Karban Saray Vakfı” ile “Abdulgaffar Çelebi Vakfı”nın⁷ adları geçmektedir (İpçioğlu 2009: 16). Bu iki vakıf belgesi Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar da geçmişin somut bir hatırası olarak Hacı Murad-ı Veli’yi ve oğlunu kaydeden belgeler arasında yer almıştır. Bu yüzden bu evkaf defterindeki adı geçen vakıflar Hacı Murad-ı Veli’nin tarihî kişiliğine bir delildir. Vakfiye tarihine göre 1463’te kurulan ve Çankırı’ya bağlı Derekayı ile Dümeli adlı köylerin gelirlerinin yarısının Türbe adlı köydeki zaviyeye (Abdulgaffar Çelebi Zaviyesi kast ediliyor) bağışlandığı (Kankal 2011: 208) bir kayıt daha vardır. Sadece evlada vakıf (Kankal 2011: 208) olduğu kaydının bulunması da buranın şimdi de türbede metfun olan Abdulgaffar Çelebi ile doğrudan, Hacı Murad-ı Veli ile ise dolaylı yoldan ilişkili olduğu intibasını vermektedir. Bu belgeler tarihî açıdan çok önemli olsa da mutasavvıfın Horasan tasavvuf geleneğiyle ilişkisini maalesef aydınlatamıyor.

H. 698’de [M. 1298] Elvan Seydi b. Musalih Seydi⁸,

7 Bu iki vakıftan ikincisinin Hacı Murad-ı Veli’nin oğlu Abdulgaffar Çelebi’ye ait olduğundan şüphe yoktur. Diğer vakfın adına bakıldığında da buranın Hacı Murad-ı Veli’ye ait olabileceği ve erken dönemlerde buranın bir kervansaray olarak işlev gördüğü düşünülebilir. Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar da Hacı Murad-ı Veli ve oğulları yazılı belgelerde yer almıştır. Bu yüzden mezkûr evkaf defterinde adı geçen vakıflar Hacı Murad-ı Veli’nin tarihî kişiliği açısından önemlidir.

8 Bu şahıs, büyük ihtimalle, Hacı Murad-ı Veli’nin oğlu Elvan Çelebi’nin (Elvan Seydi) torunu olup dedesinin adını taşıyan bir zaviye kurmuştur. Musalih Seydi’nin oğlu olduğunu tahmin ettiğimiz bu şahsın, zaviyeyi dedesinin babası Hacı Murad-ı Veli adına değil de, dedesi Elvan Çelebi adına kurması farklı şekillerde değerlendirilebilir.

Kalecik'in Elmalı Köyü'nde "Elvan Seydi Zaviyesi"ni kurmuş ve buraya Yamacioğullarından Mahmud Beğ b. Mehmed Beğ ile Candaroğlu Kasım Bey de birer çiftlik bağışlamıştır. Son tahrirde şeyhin sülalesinden "2 zaviyedar" ve "31 evlad-ı şeyh" (Kankal 2011: 210) kaydı yer almaktadır. Ahmet Kankal'ın dediği gibi 31 kişinin şeyhin sadece müridi olduğu fikrine katılmak mümkün değildir. Bunların, Elvan Seydi b. Musalih Seydi'nin ailesi ve yakın akrabaları ama aynı zamanda müridi olduğu tahmin edilebilir. Yine, Kalecik'in Elmalı Köyü'nde, 1530'dan sonra yapılan "Elvan Seydi Mescidi" (Kankal 2011: 200) de dikkate alınmalıdır. Ahmet Kankal (2011: 210) Elvan Çelebi'nin dervişlerinden birinin Çankırı Pelidözü civarında onun adına "Elvan Çelebi Zaviyesi" kurduğuna dair bir bilgi daha vermektedir.⁹

Kurşunlu ilçesinde bir tane daha "Şeyh Elvan Zaviyesi" (Kankal 2011: 216) bulunmaktadır ki bu da büyük ihtimalle Hacı Murad-ı Velî'nin oğlu Elvan Seydi ile ilişkilidir. Demek ki Hacı Murad-ı Velî'nin çocukları içinden en meşhur olanı Elvan Çelebi'dir. Bundan dolayı onun adına kayda geçen

Bize göre ise bu durum, Elvan Çelebi'nin bu dönemde daha meşhur olmasıyla ilişkilidir. Bu şahsın, Elvan Çelebi'nin torunu olduğuna dair kanaatimiz ise aile içinde isim verme geleneğinden ileri gelmektedir. Yaygın bir gelenek olan bu husustan ötürü Musalih Seydi, kendi çocuğuna babasının adını koymuş olmalıdır. Ayrıca Hacı Murad-ı Velî'nin oğlu Elvan Seydi'ye ait bu zaviyeye Candaroğlu Kasım Bey tarafından yardımcı bulunulduğu (Kankal 2011: 189) belirtilmektedir. Muhtemelen bu zaviye Elvan Seydi b. Musalih Seydi'nin kurduğu yapıdır. Nitekim Kasım Bey'in hüküm sürdüğü yıllar (1440-1464) dikkate alındığında zaviyenin kuruluş tarihlerinin daha önce olacağına şüphe yoktur.

9 Araştırmacı, buranın Çorum'un Mecitözü ilçesinde bulunan "Elvan Çelebi Zaviyesi" ile aynı olup olmadığından şüphe duymaktadır (Kankal 2001: 210).

dört adet mekân vardır. Yakın civarda bulunan Elvan Seydi ismine ait bu tarz mescit ve zaviyeler ile Eldivan (Dümeli) ilçesinde Abdulgaffar Çelebi adına kayıtlı bir zaviyenin varlığı Hacı Murad-ı Veli'nin tarihte yaşamış bir zat olduğunu ispatlamaktadır. Bu mutasavvıfın yaşadığını ispatlayan başka bir delil ise arşivlerde Seydiköy adının XVI. asırlara (Kökel-Ersal 2008: 26; Kankal 2011: 52) yani 1530'lu yıllara kadar gitmesidir. Gene XVI. asırdaki tahrir defterlerine bakıldığında da Seydi Köy¹⁰, vakıf (Kankal 2011: 93, 254) olarak geçmektedir. Ö. Lütfi Barkan'ın (y.t.y.: 40) da belirttiği gibi bir köyün vakıf olabilmesi için orayı imar edenin topluma yararlı (dinî, dünyevî vb. gibi) işler yapmasını gerektirmektedir.

Yine, 1530 tarihinden sonra Tosya'da inşa edilen bir Hacı Seydi Ali Mescidi (Kankal 2011: 201) bulunmaktadır. Her ne kadar A. Kankal verdiği dipnotla defterdeki iki ayrı ismin aynı olduğunu (Kankal 2011: 201) belirtse de bize göre ilk kayıttaki "Vakf-ı mescid-i Hacı Seydi Ali" adlı kişinin burayı inşa eden ve o dönemde yaşayan Hacı Ali isimli şahıstan ziyade ya Hacı Murad-ı Veli'nin babası Aliyyü'l-Büka'ya yahut oğlu Ali Çelebi'ye aidiyeti ifade etmektedir. Elbette bu isimlerin haricinde Alevi kaynaklarında geçen ve Hacı Murad-ı Veli'nin dayısı olduğu söylenen Seydi Ali Turabi Baba adlı bir şahıstan daha bahsedilmektedir. Bu zat ile ilgili tarihi belgeler de bulunduğu için bu vakıf olan mescidin Seydi Ali Turabi Babaya ait olma ihtimalinin de dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Binaenaleyh kayıt altına alınmış bütün bu bilgiler bize önemli bazı ipuçları vermektedir. Mesela bu kayıtlar Hacı Murad-ı Veli'nin çocuklarının mürşitlik vazifelerini göstermesi bakımından önemli olup konuyla ilgili sözlü

10 Halk arasındaki sözlü rivayetler köyün adını, genellikle Hacı Murad-ı Veli'nin seyyidliğiyle ilişkilendirmektedir.

rivayetleri desteklemektedir. Ayrıca bu bilgiler Hacı Murad-ı Veli'nin etrafında oluşan bir geleneği de bildirmektedir. Yine de bu bilgiler onun Horasan tasavvuf geleneği ve Ahmed Yesevî'yle bağlantısı için yeterli olmamaktadır. Kısaca buraya kadarki yazılı kaynaklar Hacı Murad-ı Veli'nin tarihî kişiliğine ışık tutsa da onun Yesevîlikle bağlantısına dair hiç bilgi vermemektedir.

Maddî Kültür Unsurları (Cami, türbe, taş vs.)

Konuyla ilgili yazılı kaynakların istediğimiz bilgileri vermekten uzak olduğu görülmektedir. Bu yüzden, başka kaynaklara da müracaat etmek gerekir. Nitekim bu kaynaklar Hacı Murad-ı Veli'yi Ahmed Yesevî aracılığıyla Horasan'da gelişen Türk tasavvuf geleneğine bağlamaktadır. Maddî kültür unsurlarının hem ilki hem en önemlisi olan ve bugün de ayakta kalan Seydi Köyü'ndeki Hacı Murad-ı Veli'ye ait cami ve türbedir.

Hacı Murad-ı Veli'nin, bu köyde ahşap olarak inşa edilen caminin yanı başındaki türbenin içinde yattığı, cami ve türbenin tezyinatının bir zamanlar çok güzel olabileceği, yakın zamanlardaki onarım sırasında üzerinden geçildiği için aslının bozulduğuna (Tatçı 1997: 591) dair düşünceler dile getirilmektedir. Cami ve türbenin kitabesinin kayıp olduğunu söyleyen M. Tatçı, bu yüzden bunların yapılış tarihlerini öğrenemediğini ama bu eserlerin ilk biçiminin 1207'den sonra inşa edildiğini, her iki yapının yüzyıllar içinde defalarca tamirat görmüş olabileceğini (Tatçı 1997: 593) ifade eder. Cami imamından bilgi alan Tatçı şunları söyler: “*Cami dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı olup çatı ise alaturka olup türbe kısmını da örtmektedir. İç duvardaki kalem işleri 1951 senesinde Tosyalı Ali Usta tarafından yeniden restore edilmiştir. Duvarlar taş örgü olup sıvayla kapatılmıştır. Cami duvarına bitişik olan türbe kare planlı olup ön tarafında Hacı Murad-ı*

Veli'nin ailesine ait kabirler vardır. Mutasavvıfın kendi kabri ise türbenin arka planında olup bu kısım tramp geçişli bir kubbe ile örtülüdür. Hazretin sandukası ipek üzerine ayet işlemeli bir örtüyle kaplıdır ve başındaki sarıkta seyyidlik nişanı olan yeşil bir şerit vardır” (Tatçı 1997: 594).

B. Ayhan ise kitabında “Hacı Murad-ı Veli Türbesi” başlığını (Ayhan 2012: 110) kullandığı halde cami ve türbenin fiziki yapısı hakkında bilgi vermemektedir. Topkaraoğlu da “Câmi ve türbenin inşa kitabeleri olmadığından, hangi tarihte yapıldıkları bilinmemektedir. Hacı Murad-ı Velinin ölüm tarihi 1207 olduğuna göre, türbe bu tarihten sonra yapılmış, daha sonra câmi ilave edilmiş olmalıdır. Çeşitli dönemlerde yapılan onarımlarla bugünkü şekillerini almışlardır. Câmi boyuna dikdörtgen plânlı düz ahşap tavanlı, türbe kısmının üzerini de kapsayacak şekilde alaturka kiremit çatılıdır. İç duvarlarda yer alan kalem işleri Tosyalı Ali Usta tarafından 1951 yılında yapılmıştır. Duvarlar moloz taş örgülü ve sıvalıdır. Güneybatı köşede tuğladan sekiz sıra kirpi saçaklı pah yer alır. Cami doğu duvarına bitişik türbenin, kare plânlı ve ahşap tavanlı ön mekânında Hacı Murad-ı Veli'nin oğlu ve kızlarının sandukası ile yörede kutsal sayılan iki gök taşı bulunur. Hacı Murad-ı Veli'nin gömülü olduğu asıl türbe, kare plânlı ve tromp geçişli kubbe ile örtülüdür” demektedir (Topkaraoğlu 1991: 156-157).

M. Karadut ise cami ve türbe hakkındaki bilgileri tekrarlar ve kaynak belirtmeden caminin 1451 yılında inşa edildiğini ifade eder (Karadut 2007: 17). Karadut ayrıca caminin onarımı sırasında duvarda levha şeklinde duran bir tabloda H. 1291 (M. 1875) tarihinin bulunduğunu çektiği fotoğrafla (Karadut 2014: 100) tespit etmiştir. 1951'deki tamiratta bu levhanın üstü kapatılmamış olup bu hicri tarih hâlâ durmaktadır. Caminin 1875 tarihinde hâlâ Hacı Murad-ı Veli adıyla anılması da aslında bu mutasavvıfın gerçekten yaşadığı hakkında bize somut ve sağlam bir ipucu vermektedir. Cami

ve türbenin fiziki yapısı hakkında bilgi veren başka bir kaynak da “Çankırı Kültür Envanteri” adlı çalışma olup bunların yapılış tarihi hakkında bilgi vermemektedir (Şahin vd. 2014: 360). Bu kaynağın yararlandığı çalışmalar ise Başer (y.t.y) ve Topkaraoğlu (1991) olup buralarda da konu hakkında net bilgi bulunmamaktadır.

Elvan Aydın (2010: 82) da cami ve türbe için benzer ifadeleri kullanmakla beraber kaynak göstermeden yapının Osmanlı dönemine ait olduğunu belirtir. Oysa yazar, aynı sayfada bu yapının Hacı Murad-ı Veli'nin oğlu Abdulgaffar Çelebi tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Abdulgaffar Çelebi'nin yaşadığı dönemin, babasının ölüm tarihinden hareketle, 1300'lü yılları geçmeyeceği göz önünde bulundurulunca bu iddianın da temelsiz olduğu anlaşılacaktır. A. Kankal'ı referans göstermek suretiyle, cami ve türbenin dışında E. Aydın, Hacı Murad-ı Veli'nin bir evi bulunduğunu (Aydın 2010: 81) da ileri sürmektedir.¹¹ Bu bilgi başka hiçbir kaynaktan geçmemektedir.

Başka bir maddî kültür unsuru da “horasanî börk”¹²

11 Ahmet Kankal, çalışmasında Seydi Köyü'nde “Köhne Kervansaray” adında bir mekân olduğunu, H. 963 yılında bu kervansaraya mütevellî olarak başka birinin müracaat ettiğini ve anlaşmazlık çıktığını belirtmekte ve bundan hareketle de bu işletmenin aktif olduğunu (Kankal, 2011: 225-226) vurgulamak istemektedir. A. Kankal, bunun dışında bilgi vermediği, E. Aydın'ın ise bu bilgiye kendi yorumunu katmak suretiyle burayı Hacı Murad-ı Veli'ye isnat ettiği görülmektedir. Bu yorumun doğru olma ihtimali varsa da bunu kanıtlayacak elde somut yazma veya matbu bir kayıt olmadığı için bu görüş bir varsayımdan öteye gitmez.

12 Horasanî börkler tarihi seyir içinde çok farklı yapılara bürünmüştür ama Hacı Murad-ı Veli türbesindeki çeşidi bunların en eskisi ve orijinali olmalıdır. Çünkü bu dönem Müslüman Türklerin Anadolu'ya geldiği ilk devirlerdir.

denilen taşlardır. Caminin avlusunda, köyün mezarlığından getirilen “Horasanî börk” (sarık) sembolü iki mezar taşı (Tatçı 1997: 591) bulunmaktadır. Köylülerin ve çevredeki insanların bundan hareketle Hacı Murad-ı Veli'nin Horasan menşeli bir alperen olduğuna dair imalarda bulunduğunu belirten M. Tatçı mezkûr taşların bu mutasavvıf için sonradan dikilmiş olabileceğini de dile getirmekte ve çevrede Horasan menşeli başka alperenlerin de olabileceğini ileri sürmektedir (Tatçı 1997: 591).

E. Aydın, Horasanî börk ile ilgili çelişkili ifadeler kullanmış (Aydın 2010: 86) ancak Eldivan'ın başka yerleşim yerlerinde bulunan horasanî börk örneklerini (Aydın 2010: 127-129) tespit ederek kitabına almıştır. Bundan ötürü tespitleri bu mutasavvıfı araştırmaya katkı sağlamaktadır, denebilir. Çünkü somut kültürel kanıtlar olan bu börklerin Eldivan'ın değişik yerlerinde bulunması Horasan erenlerinin varlığına işaret etmektedir. Bunların adı geçen mutasavvıfın cami ve türbesinde bulunması aynı zamanda Hacı Murad-ı Veli'nin Horasan ereni olduğuna da bir delildir, denebilir. Ancak belirtmek gerekir ki E. Aydın'ın verdiği bilgiler çoğunlukla halk rivayetlerine dayanmaktadır. B. Ayhan (2012: 111) ise bir cümleyle horasanî börk meselesini geçiştirmektedir. M. Karadut da türbedeki horasanî börklerin Seydi Köyü, Sarayköy, Gölez vb. başka yerlerde bulunduğunu, bunların Hacı Murad-ı Veli soyundan gelenleri temsil ettiğini söyler ve horasanî börkleri onların bu bölgelerde yaşadıklarını gösteren bir kanıt olarak görür. Ayrıca horasanî börkleri, Hacı Murad-ı Veli'nin ziyaret edilen bir makam olduğunun işareti olarak değerlendirir (Karadut 2014: 56).

Maddî kültür unsurlarından bir diğeri de “yada” taşlarıdır. Bunlar hakkında ilk bilgileri Hikmet Tanyu vermektedir.¹³

13 Halk inanışları temelinde bir araştırma yapan Tanyu bilgilerinin

H. Tanyu, Hacı Murad-ı Veli Türbesinin başucunda dörtgen şeklinde 2 tane büyük siyah taş olduğunu, bunların eskiden 3 adet olduğunu ve taşlardan birinin İstiklal savaşı sırasında şehit olduğunu (Tanyu 1968: 116) belirtmektedir. Türbenin ön tarafında iki kutsal “yada” taşı vardır. Bunlardan biri çalınmıştır. Tadcı bunlara gök taşları da demektedir (1997: 594). E. Aydın ise Seydi Köy nüfusuna kayıtlı Satılmış Işık adlı kaynak kişiye dayanarak Hacı Murad-ı Veli'nin bu “yada” taşlarını Horasan'dan hocası Ahmed Yesevi'nin görevlendirmesi neticesinde onun dergahından dört yıl gibi bir sürede deveye Anadolu'ya getirdiğini (Aydın 2010: 86) belirtmektedir. Taşların getirildiği şehir hakkında ise bazen Yesi bazen Horasan demek suretiyle çelişkili ifadeler kullanmaktadır.

B. Ayhan (2012: 111) ise bir cümleyle “yada” taşı meselesini geçiştirmektedir. M. Karadut da “yada” taşlarının Ahmed Yesevi'nin dergahından geldiğini söylemektedir (Karadut 2014: 56). Bu bilginin ise E. Aydın'dan alındığı görülmektedir. Kısaca gerek kaynaklarda yer alan gerekse hâlâ ayakta dimdik duran maddî kültür unsurları Hacı Murad-ı Veli adlı bir mutasavvıfın dinî ve tasavvufî faaliyetlerine yönelik somut bilgiler aktarmasa¹⁴ bile onun tarihte yaşayan bir şahıs olduğunu bize açık biçimde göstermektedir.

kaynağını vermemektedir ama büyük ihtimalle Tanyu da halk arasındaki rivayetleri duymuş ve bunu kitabına almıştır.

14 Kendi adına bir caminin varlığı ilk bakışta burada dinî-tasavvufî faaliyetlerde bulunduğu düşüncesini akla getirirse de caminin onun ölümünden sonra inşa edilmesi de muhtemeldir. Nitekim buna dair görüş bildiren kaynaklar (Topkaraoğlu 1991: 156) da mevcuttur. Elbette dinî kimliği olmayan bir şahıs için de cami inşa edilmez. Dolayısıyla konu hakkında bazı fikirler ileri sürsek dahi bu, bir yorumdan öteye gidemez. Bu yüzden faaliyetleri noktasında yazılı belge, sözlü rivayet ve şiirler önem kazanmaktadır.

Sözlü Kaynaklardan [veya Kaynak Kişilerden] Hareketle Yazılmış Eserler (Kitap, risale, makale vs.)

Sözlü kaynaklar¹⁵ da Hacı Murad-ı Veli'yi Horasanlı bir eren ve aynı zamanda Ahmed Yesevî'nin muakkibi saymaktadır. Bu bağlamda sözlü kaynakları da ikiye ayırmak mümkündür. Bu tür ilk kaynaklara *gerçek sözlü kaynaklar* denebilir zira bunların arasında sözlü rivayetler, menkıbeler, efsaneler ve halk tarafından aktarılan irili ufaklı anlatılar vardır. Herhangi bir yazılı kaynağa dayanmadığı hâlde sadece kaynak kişilerden derlenerek kaydedilmiş ikinci tür kaynaklar ise *yazıya geçirilmiş rivayetler* olarak adlandırılabilir. Bu kaynaklar, kitap, kitap bölümü, risale, makale, bildiri vb. çalışmalardan müteşekkildir. Bu ikinciler *gerçek olmayan sözlü kaynaklar* şeklinde de ifade edilebilir. Biz öncelikle ikincilere bakmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

Bu tarzda yazılan ilk risalelerden biri “Karatekin Uluları” adlı çalışmadır. Kitabın yazarı olan Tayip Başer, adı geçen küçük risalede Hacı Murad-ı Veli ile ilgili iki sayfa kadar bir bilgi vermektedir (Başer y.t.y.: 16-19). Ancak bu bilgileri aldığı kaynakları belirtmemektedir. Yani ne yazılı ne de sözlü kaynak adı vermektedir. Bu risalenin yayım tarihi de yoktur. Öyle anlaşılıyor ki T. Başer halk arasında duyduğu rivayetlerden hareketle bu mutasavvıf hakkında bilgi vermiştir. Nitekim kendisi de elde bir vesikanın bulunmadığını (Başer y.t.y.: 18) açıkça ifade etmiştir. Başer, ayrıca son zamanlarda bir şecere bulunduğunu ve bu şecerede Hacı Murad-ı Veli'nin XII. asırda yaşadığının, çevresini irşat ettiğinin, hocalarının Türkistan'da yetişmiş âlimler olduğunun, sülalesinin ise Hz.

15 Hemen her kaynakta benzer bilgileri veren ancak hiçbir eski yazılı veya matbu eseri referans gösteremeyen tüm kitap, kitap bölümü, risale, makale vb. gibi eserleri sözlü kaynak bağlamında değerlendirdiğimizi burada ifade etmek gerekir.

Ali'ye dayandığını belirtildiğini¹⁶ yazmaktadır. Yine Başer'in verdiği bilgiler bir analize tabi tutulduğunda Türkistan'dan Çankırı ve çevresine kadar babası Aliyü'l-Büka¹⁷ ile yapılan yolculuğun (Hicaz-Şam-Urfa-Çankırı-Tosya-Yerkuyu veya

16 T. Başer'in belirttiğine göre Orta ilçesine bağlı Elmalı köyünde meskûn olan Himmet oğullarından Yusuf adlı bir şahsın Hasan Doğan ismindeki oğlu bu şecerenin bir kopyasını almıştır. Ancak şecerenin aslına dair bir bilgi vermemektedir. Üstelik şecerenin bu kopyasını gördüğüne dair bir ifade de kullanmamaktadır. İlginçtir ki T. Başer adı geçen böyle bir şecerede yer alan bütün bilgilere inandığı halde Hacı Murad-ı Velî'nin seyyidliğine şüpheyle yaklaşmaktadır (Başer y.t.y.: 16-18). Demek ki burada verilen bilgiler halk rivayetlerine dayanmakta, elde yazılı herhangi bir belge bulunmamaktadır. Üstelik şecerelerde bir kişinin veya boyun baba, dede, ata, ced vb. gibi şematik bir sıra dâhilinde isimleri sıralanmaktadır. Dolayısıyla şecerelerde bunların dışında bir bilgiye rastlamak da çoğu zaman pek mümkün değildir. Meseleye bu açıdan bakınca ortada sanki hayali bir şecereden söz ediliyor izlenimi de ortaya çıkmaktadır.

17 Başka kaynaklarda Aliyyülbüka, Aliyelibuka, Aliyyü'l-Büka, Aliyyül-Buka, Aliyel-Beka gibi farklı şekillerde yer alan bu isim de aslında bize etnografik bilgi sunmaktadır. Eski Türklerde hayvan isimleri çok yoğun kullanılırdı. Bu durum tam İslamlaşmış Selçuklularda da karşımıza çıkar. Pek çok Selçuklu komutanı, hatta Osmanlı beyi bir hayvan adını taşımaktadır. Dolayısıyla buradaki isim de Büka, Buka anlamına geliyor olmalı ki bugün boğa olarak telaffuz edilir. Dolayısıyla bu isimden hareketle de Hacı Murad-ı Velî'nin kökenini Türkistan'a ve dolayısıyla Horasan erenlerine bağlamak mümkündür. Nitekim Geyikli Baba, Horoz Dede, Gajgaj Dede, Bozgeyikli Dede vb. gibi pek çok Anadolu'ya gelen ilk Yesevi dervishi de kökleri eski Türklerdeki hayvan kültürüne uzanan isimlere sahiptir (Bu konuyla ilgili tafsilatlı malumat üçüncü bölümde verilmektedir). Son dönemde yazılan bazı çalışmalarda Aliyü'l-Buka'nın anlamı bir müzik aleti olan "carî" çalmakla da ilişkilendirilmektedir (Teberoglu 1998'den Karadut 2007: 23, 26).

Hicaz-Şam-Urfa-Eskiköy-Seydi Köy) XII. yüzyıl hadiseleri göz önünde bulundurulunca doğruluk payının yüksek olduğu görülecektir. Bu yolculuktan olsa gerek Murad-ı Veli, hacılık unvanını¹⁸ da almıştır. T. Başer yine kaynak göstermeden, bu mutasavvıfın 1187'de Seydi Köy'e yerleşmesi ile çocukları hakkında bilgi vermektedir (Başer y.t.y.: 18-19). Sözlü halk rivayetleri temelinde bilgi veren T. Başer'in çalışması dikkate alındığında Hacı Murad-ı Veli'nin babasıyla Türkistan'dan geldiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda onların Horasan yolunu kullandığı ihtimali varsa da Başer buna dair bir fikir beyan etmemektedir. Başer'in kaynak göstermeden mutasavvıfımızı Horasan'a bağlamasının bir sebebi de onun Necmeddin Mahmud-ı İsfahani ve Şeyh Bedrettin-i Mahmut'tan ders almış (Başer y.t.y.: 19) olmasıdır.

Bu mutasavvıf hakkındaki ikinci çalışma Mustafa Tatcı'ya aittir. Bir makale olan bu araştırma önce 1993 yılında "Yaren Meclisi" adlı bir dergide yayımlanmış, daha sonra yazarın makalelerini bir araya getiren ve 1997'de yayımlanan "Edebiyattan İçeri" isimli esere dâhil edilmiştir. M. Tatcı'nın da metin içinde Başer'in eserinden alıntı yaptığını ve bazı kaynak kişilerden bilgi aldığını söylemesi haricinde, başka kaynak kullanmadığı görülmektedir (Tatcı 1997: 590-594). M. Tatcı, Anadolu fütuhatıyla ilgili araştırmalarda Hacı Murad-ı Veli'nin sadece isminden bahsedildiğini ve türbeye yazılan kitabedeki bilgilerin T. Başer'den alındığını ve sıhhatli olmadığını (1997: 592) söylemesine rağmen onu Horasanlı alperenlerden biri kabul etmekte (1997: 594) ama buna dair yazılı bir kaynağı referans göstermemektedir. Tatcı, Hacı Murad-ı Veli'nin tasavvuf erbabı olmasını ve irşatla uğraşmasını ise adının

18 Büyük olasılıkla Murad-ı Veli, bu yolculuğa bağlı olarak gerçekte hacı unvanını almıştır. Ancak onun, hacı oluşunu anlatan ve Anadolu'da pek çok benzeri rivayetine rastlanan bir menkıbe var ki üçüncü bölümde bu konu üzerinde durulacaktır.

sonundaki “veli” (1997: 593) kelimesine bağlamaktadır. Yine M. Tatçı köyün eskiden beri “Seydi” olarak anılmasını bu adın “seyyid” kelimesinden gelmesine bağlamakta ve bunu Hacı Murad-ı Veli’nin seyyidlik delili olarak (Tatçı 1997: 592) görmektedir.

1999 yılında İbrahim Arslanoğlu tarafından kaleme alınan bir makalede de Hacı Murad-ı Veli’nin 1228 veya 1229’da Horasan’ın Sayram Kasabası’nda dünyaya geldiği ve bu nedenle Horasan erenlerinden olduğu söylenmektedir (Arslanoğlu 1999: 69). İ. Arslanoğlu’nun makalesinde kaynak olarak kullandığı eser Haydar Teberoğlu’nun 1998’de yayımladığı kitaptır (Teberoğlu 1998: 135-136). Konuyla ilgili diğer kaynağı ise İsmail Bektaşoğlu adlı kaynak kişi olup bu şahsın verdiği tek bilgi ise Hacı Murad-ı Veli ocağına bağlı olan köy isimleridir (Arslanoğlu 1999: 69). Arslanoğlu’nun (1999: 69) Teberoğlu’ndan “*Hacı Murad-ı Veli, Anadolu’ya Akkoyunlu Aşireti’nin imamı olarak gönderilmiştir. Horasan’dan atılan Karaağaç kösesi, bugünkü adıyla Baykuş Boğazi’nin sağ tarafındaki kayalık alanın az ilerisine Eski köy diye bilinen yerde bulunmuş ve buraya yerleşilmiştir*” ifadeleri yanında başka bilgiler de aktardığını ve bunların başka kaynaklarda¹⁹ da yer aldığını belirtmek gerekir. Netice itibarıyla Arslanoğlu’nun kanaati Hacı Murad-ı Veli’nin Türkistan’dan geldiği ve Yesevî dervişi olduğu yönündedir.²⁰

19 Mesela M. Karadut, B. Ayhan vb. araştırmacıların adı geçen çalışmalarında da bu bilgiler tekrarlanmaktadır.

20 İ. Arslanoğlu’nun verdiği bilgiler de sözlü geleneğe dayanmaktadır. H. Teberoğlu’nun kitabını kaynak göstermesi durumu değiştirmiyor. Çünkü Teberoğlu, muhtemelen hiçbir yazılı kaynağa dayanmadan sadece halk arasındaki sözlü rivayetleri kullanarak bu kitabı yazmıştır. Kitaba velayetname demesi bir şey ifade etmez. Aslında onun eseri, kendi kurgusu olduğu için daha ziyade sözlü gelenek mantığından kopmamış bir halk kitabı olarak düşünülebilir. İ. Arslanoğlu’nun

“Orta Anadolu Evliyaları” adlı kitapta da Hacı Murad-ı Veli’ye yer verilmiştir. Burada yer alan bilgilerin bazılarının T. Başer’den bazılarının ise H. Teberoğlu’ndan alınarak yazıldığı anlaşılıyor. Bilinen bilgilerin tekrarı mahiyetindeki yazı, sözlü rivayetleri de kullanmış olabilir ancak hiç kaynak belirtilmediği için buna yönelik bir fikir belirtmek zordur. Yine de verilen bilgilerden anlaşılın o ki temel iki kaynak Teberoğlu ve Başer’dır (Ayvalli vd. 2004: 235-236).

Bu konuyla ilgili bir diğer makale de Ali Yaman’a (2005) ait olup onun kaynağı ise Hülya Taş’ın bildirisine ve kendisinin yaptığı alan araştırmasında gördüğünü söylediği kitabeye²¹ dayanmaktadır. H. Taş ise bu konuda bildirisini sözlü rivayetlere dayanarak hazırlamıştır. A. Yaman’ın verdiği bilgiler şöyledir: “*Ahmet Yesevi ile bağlantılı bir diğer evliya ise Bursa’nın İnegöl ilçesi, şehitler Köyü’nde türbesi bulunan Hasan Dede’nin de babası olan ve Çankırı’nın Eldivan ilçesi, Seydi Köyü’nde türbesi bulunan Hacı Murad-ı Veli’dir. Bu Alevi-Bektaşî ereninin de Ahmet Yesevi’nin Anadolu’ya gönderdiği halifelerinden olduğu ifade edilmektedir*” (Yaman 2005: 155).

Ali Yaman’ın bahsettiği kitabede ise şu bilgiler yer alır: “*Hiçbir politika ve siyasete karışmayan, sadece Tanrı ve insan sevgisini kitlelere aşıl原因an, şahsi menfaatlerinden ziyade toplum menfaatini düşünen bu seyitlerden birisi Bağdat’ta rahat ve huzur bulamayınca Horasan’a göç edip oraya yerleşmiştir. Aliyul Buka adındaki bu seyit (M. 1046) yılında dünyaya gelip 1166 yılında ölen Muhammet Hanefî neslinden Hoca Ahmet kendinden önceki kaynaklardan yararlanmaması ise (Başer, Tatcı vb. gibi) dikkati çekmektedir.*

21 A. Yaman’ın kitabe dediği şeyin gerçek bir kitabe mi yoksa sonradan bir levha üzerine yazılan bilgilerden oluşan bir tabela mı olduğu anlaşılıyor. Kanaatimize göre bu, kitabeden ziyade sözlü rivayetlerden hareketle yazılan bir levhadır. Nitekim Çankırı’da Hacı Murad-ı Veli ile Emir Karatekin için hazırlanan levhalar bu türdendir.

Yesevi'ye intisap etmiştir. Horasan, Türkistan, Nişabur, Buhara, Belh, Yesi ve Sayram şehirleri havalisindeki binlerce halifeleri tasavvuf yönünden yetiştirerek, 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratan büyük komutan Alpaslan'ın, ilk açtığı geçitten yararlanan Hoca Ahmet Yesevi'nin halifeleri, Anadolu'ya akın akın geçerek, belirli bölgelerde görev almışlardır. Selçuklu Türklerinin bu galibiyetleri neticesi Anadolu'da şu Türkmen Beylikleri kurulmuştur: 1- Saltuklular (1092-1201), 2- İzmir Beyliği (1081-1092), 3- Arkutlular (1101-1409), 4- Mengüçlüler (1118-1250) 5-Danişmentler (1092-1178). Niksar, Tokat, Çorum, Kastamonu ve Çankırı dolaylarında Türk ve İslamlaştırma görevini üstlenen Danişmendliler grubu içinde Hoca Ahmet Yesevi halifelerinden Horasan Erenlerinden Hacı Muradi Veli'de vardı. Türbesi Çankırı ilinin Eldivan ilçesinin Seydi köyünde olan Hacı Muradi Veli, çağın tanınmış evliyalarındandır. Büyük bir ihtimalle bu bölgedeki harekâta, Hacı Muradi Veli evlatlarından Hasan Dede'nin de katıldığı kuvvetle muhtemeldir” (Yaman 2005: 156).

Ancak Yaman'ın bahsettiği kaynaktan yani Hasan Dede türbesindeki kitabede çelişkiler olduğu gibi bilgilerin yazılı bir kayda dayanmadığı ve sözlü rivayetlerden oluştuğu görülmektedir. Üstelik A. Yaman kendinden önce yapılan pek çok çalışmayı da göz ardı etmiştir.

Bu konudaki başka bir kitapçık, pek çok açıdan Seydi Köyü hakkında bilgi veren ve Murat Karadut tarafından hazırlanan “Hacı Murad-ı Veli/Seydi Köyü” adlı çalışmadır. Karadut araştırmasında Çankırı ve Eldivan tarihi hakkında bilgi verdikten sonra Seydi Köyü'nün kuruluşu ve tarihine yönelik hususlara dikkat çekmekte ve sonradan da Hacı Murad-ı Veli'yi ele almaktadır. Karadut eserinde yazılı ve sözlü kaynaklar kullandığını kitapçığın arkasına koyduğu kaynakçada belirtmişse de hangi bilginin nereden alındığı belli değildir. Kitabın basım tarihi yoktur ama iç kapakta “Hacı

Murad-ı Veli'nin Ölümünün 800. Yılı Anma Töreni Anısına Haziran 2007" ibaresini taşıyan bir mühür basılmıştır. Ancak bu ibareden hareketle kitapçığın ne zaman basıldığı ortaya çıkmamaktadır.²² Araştırmacı kitapçığın sekiz ayrı yerinde (s. 14, 17, 19, 20, 21, 23, 26, 83) Hacı Murad-ı Veli'yi ve ailesini anlatmaya çalışmaktadır (Karadut 2007).

Yazar, ilk başlık olan "Hacı Murad-ı Veli Kimdir, Nereden Gelmiştir?" başlığı altında yazılı kaynaklarda bu mutasavvıf hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadığını, köy ve çevresinde konuştuğu kişilerden bir belge veya yazılı kaynak edinemediğini söylemektedir. Araştırmacı, çalışmasında "Orta Anadolu Evliyaları Ansiklopedisi", "Karatekin Uluları", "S. Kalender Veli Velayetnamesi", "Çankırı ve İlçeleri", "Çankırlı Bir Alperen: Hacı Murad-ı Veli" gibi kaynaklardan yararlandığını ifade ediyor. Bunların haricinde, 1998 yılında TRT'de yayınlanan "Dünden Bugüne Ahilik" adlı programdan istifade ettiğini belirtse de konuşmacının kim olduğu ve programda neler konuştuğu hakkında bilgi vermemektedir (Karadut 2007: 14). "Tayip Başer'e Göre Hacı Murad-ı Veli" başlığı altında ise T. Başer'in risalesinde geçmeyen çok farklı başka bilgilerin de burada zikredildiği görülmektedir. Mesela onun Horasan erenlerinden olduğu, 18. göbekten Hz. Muhammed'in (sav) torunu olduğu, Çankırı'ya 1117

22 M. Karadut, 2014 yılında yayımlanan "Horasan Erenlerinden Hacı Murad-ı Veli Hz." adlı ikinci çalışmasına koyduğu resimler arasına bu kitabın fotoğrafını koymuş ve altına da "2007 yılında yayınlanan birinci kitap" ifadesini yazmıştır. Karadut'un aynı esere koyduğu bir başka fotoğraf daha var ki o da "Doğruyol" gazetesidir ve bu resimde "Hacı Murad-ı Veli Seydi Köyü Kitabı Çıktı" başlığıyla bir tanıtım yazısı yer almaktadır. Tanıtım yazısının yer aldığı bu gazetenin tarihi ise 30 Eylül 2006 olarak geçmektedir. Bu çelişkinin kaynağı anlaşılammamaktadır. Ancak biz, kitapta mühürden hareketle bu kitapçığın baskı tarihini 2007 olarak gösterdik.

veya 1228'de²³ yerleştiği, Yesevi'nin müritlerinden olduğu, Hacı Bektaş-ı Velî'den hilafet aldığı (Karadut 2007: 17) vb. gibi bilgilere yer verdiği halde bunların hiçbiri T. Başer'in risalesinde bulunmamaktadır.

Kanaatimize göre yazar, bu başlık altında gerek "Karatekin Uluları" gerek "Orta Anadolu Evliyalari Ansiklopedisi" gerekse az önce belirtilen kitapların yanı sıra sözlü gelenekten de duyduğu bilgileri harmanlamış ve kendi düşüncelerini ifade etmiştir. Nitekim Karadut'un, bu kitapçığın hem 21. ve 22. sayfalarına Başer'in yazısını olduğu gibi alması hem de 20. sayfasına "Orta Anadolu Evliyalari Ansiklopedisi" adlı kitaptaki bilgileri aynen aktarması bu düşüncemizi teyit etmektedir. Çünkü ikinci başlıkta yer alan bilgiler hem her iki çalışmada hem de Haydar Teberoğlu'nda (1998)²⁴ bulunmaktadır. Bunun dışında Karadut, 26.-27. sayfalarda

23 1117-1207 tarihlerinin hemen bir asır sonra yani 1228/1229-1307 olarak gösterilmesi H. Teberoğlu'nun (1998) kitabına dayanmış görünmektedir. Aslında ilk araştırma olan Karatekin Uluları adlı kitapta yıl da telaffuz edilmemekte sadece XII. asır zikredilmektedir. Buna karşın gerek yıl gerekse asır olsun rakamları teyit eden herhangi eski bir yazma veya matbu esere şimdilik rastlanmadığı için hepsi bir varsayımdan öteye gidememektedir.

24 M. Karadut, kitapçığın içinde H. Teberoğlu'na ait olduğunu belirttiği bu kitabın adını "S. Kalender Veli Velayetnamesi/Hacı Ali Velayetnamesi" olarak yazmakta, buna atıf yaptığı bazı yerlerde kitabın basılışını 1998 olarak göstermektedir. Ancak kitapçığın kaynakçasına bakıldığında ise bu eserin adını yazmamakta, bunun yerine "Haydar Teberoğlu Notlarından" ifadesini kullanmaktadır. H. Teberoğlu'nun söz konusu eserinde yer alan "S. Hacı Murad-ı Velî'nin yaşadığı dönemde Bağdat'tan alınan 48773 numaralı kayıta Anadolu'da üçüncü dereceden velidir" ibaresi içinse kaynak gösterilmemektedir. Yine M. Karadut'un Teberoğlu'ndan alıntılarla kitapçığının 23. ve 25. sayfaları arasına koyduğu bütün bilgilerin Aleviler arasında anlatılan halk rivayetlerinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

yine tüm bilgileri harmanlayarak Hacı Murad-ı Veli hakkındaki kanaatini yazmakta ve onu Horasan Türk erenleri geleneğine bağlamaktadır. Kısaca Murat Karadut yukarıda bahsedilen kaynaklardan hareketle Hacı Murad-ı Veli'nin hem bir Horasan ereni hem de Ahmed Yesevî muakkibi olduğuna inanmaktadır.²⁵

Konuyla ilgili bir makale de 2008 yılında yayımlanan ve Coşkun Kökel ile Mehmet Ersal tarafından kaleme alınan “Çankırı İlindeki Alevi Köyleri Hakkında” (2008: 13-54) başlığını taşımaktadır. Bu makalede yazarlar, Çankırı'da Alevi inancının temsil edildiği köylerin Şabanözünde bulunduğunu, bu köylerin Çankırı'daki Aleviliğin tarihsel temelini oluşturduğunu belirtmekte, Şah Kalender Veli, Seyyid Hacı Ali Turabi, Hacı Muradi (Hacı Murad-ı Veli) ve Cibali Sultan ocaklarını ele almaktadır. Yine yazarlar, Çankırı-Şabanözü merkezli bu dört ocağın etrafındaki pek çok il, ilçe ve diğer yerleşim birimlerindeki insanlar üzerinde etkili olduğunu söylemektedirler. Adı geçen ocaklar hakkında daha çok kaynak kişilere müracaat edilmekle beraber bazı yazılı kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu ocakların bağlı olduğu diğer ocaklar da belirtilmekte ve hepsi Hasan Dede vasıtasıyla Şücaaddin Veli ocağına bağlanmaktadır.

Hacı Muradi'nin üst ocak olarak Hacı Turabi ocağına, onların da Hasan Dede vasıtasıyla Şücaaddin Veli'ye bağlanması tarihi kayıtlarla uyuşmamakta, geleneği ters yüz etmektedir. Çünkü bazı kuvvetli işaretlere göre Hacı

25 Bu eser etnografik bilgi içermesi, değerlendirme için veri sağlaması ve İpek Yolu (Salcı Yolu) boyunca 30-35 km aralıklarla Horasan erenlerinin metfun olduğunu dile getirmesi (Karadut 2007: 32) bakımından önemlidir. Gerçekten bu tarz Horasan erenlerinin varlığı, eğer yazılı kaynaklardan tespit edilmiş ve sayıları bu kadar fazla ise o vakit Hacı Murad-ı Veli'nin de o dönemlerde burada yaşadığına dair mühim bir kanıt olacaktır.

Muradi (Hacı Murad-ı Veli) Şücaaddin Veli'den çok önceleri Horasan'dan gelen ilk erenlerdendir. Oysa Alevi gelenek bunu çok dikkate almamakta, sadece Hacı Muradi'yi Aleviliğe mal etmeye çalışıyor gibi görünmektedir. Nitekim Hacı Muradi'den yaklaşık iki buçuk asır sonra bazı kaynaklarda adı geçen Şücaaddin'e Hacı Muradi'nin bağlanması çok mantıklı görünmemektedir. Bunun haricinde Şah Kalender Veli'nin babası Siyami Dede'nin Hacı Bektaş Veli tarafından Sele'ye gönderildiği rivayeti de Kalender Veli'nin Hacı Bektaş'a mı Şücaaddin'e mi bağlı olduğu sorusunu akla getirmekte ve burada bir çelişki olduğu görülmektedir. Yani Şah Kalender hem Hacı Bektaş'a hem de Şücaaddin'e bağlı olamaz. Bu ikisinden birine bağlı olmalıdır. Üstelik sözlü rivayetlere göre Şah Kalender'in Hacı Bektaş zamanında ya da ondan hemen önce veya sonra yaşadığı²⁶ halde Şücaaddin çok daha sonraki bir tarihte yaşamıştır. Bu husus da kendisinden sonra gelen bir veliye bağlanma hadisesini açıklayamamakta, sözlü rivayetlerde²⁷ bir yanlışlığı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sözlü rivayetler çelişkili olup tarihi gerçeklere pek uymamaktadır.

Makalede ele alınan bu pirlar Horasan erenlerinden gösterilmektedir. Bundan sonra ise konumuzla alakalı olan Hacı Murad-ı Veli'den bahseden yazarlar Seyyid Hacı Muradi ocağının da Şabanözü ve Çubuk merkezli örgütlenen bir Alevi inanç-dede ocağı olduğunu belirtiyorlar. Makalede Hacı Muradi hakkında kaynak kişilerden hareketle aktarılan

26 Birçok kaynakta Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı tarihler farklı biçimde aktarılmaktadır. En yaygın iki görüş ise 1281-1338 (13. asrın sonu ve 14. asrın başları) ile 1209-1271'dir (13. asır).

27 Sözlü rivayetlerde bu tür hataların olması gayet doğaldır çünkü zaman içerisinde var olan bilgi sonraki nesiller arasında değişmekte ve pek çok bilgi iç içe geçerek karışıklığa neden olmaktadır. Böylece var olan tarihî bilgiler zamanla değişikliğe uğramaktadır.

bazı bilgiler Sünni gelenekte yaşayan bilgilerle uyuşmaktadır. Mesela Turabi ile Muradî'nin akraba (dayı-yeğen) olduğu, 13. asırda yaşadığı²⁸, türbesinde iki kızı ile oğlu Abdugaffar'ın metfun olduğu, Elvan Seydi adlı oğlunun Orta ilçesinin Elmalı köyüne yerleştiği vb. bilgiler örtüşmektedir.

Ancak Eskiköy'le ilgili detaylı bilgiler ve Muradî'nin neslinden geldiği söylenen Hasan Dede hakkındaki bilgiler ne Sünni gelenekte ne de herhangi bir yazılı kaynaktan bulunmaktadır. Hasan Dede ile ilgili geniş bilgiler sözlü rivayete dayalı Alevi kaynaklarında geçmektedir. Hatta bu kaynaklarda Hacı Muradî ikinci ve üçüncü plana düşmektedir. Bu gelenekte onun yerine, Hasan Dede ve Hasan Dede'nin menkıbeleri ön plana çıkmaktadır. Bu da işin farklı bir boyutunu göstermekte ve Hasan Dede'nin Alevi geleneğine göre Muradî'ye bağlandığını akla getirmektedir (Kökel-Ersal 2008: 13-54). Bu bilgiler, yazılı kaynak olmadığı için sözlü rivayetten ibaret kalmakta ve gerçekliği ispatlanmamaktadır. Makale daha sonra diğer ocaklar hakkında da bilgi vererek bu ocakların birbiriyle bağlantılı olduğunu söylemektedir. Kısaca Hacı Muradî (Hacı Murad-ı Veli) ile ilgili net bilgilere Alevi geleneğinde de rastlanmamaktadır.

“Çankırılı Bir Yesevî Dervişidir Hacı Murâd-î Veli” adlı kitabın yazarı Elvan Aydın, çalışmasında Hacı Murad-ı Veli dışında pek çok konuya değinmiştir. Kitabının yaklaşık yirmi (s. 35-49, 50-60, 80-82, 84, 86, 134) farklı yerinde bu mutasavvıftan bahseden E. Aydın, buralarda genelde bilindik bilgileri, menkıbeleri ve somut kültürel unsurları (cami, türbe, horasani börk, “yada taşı” vb.) tekrarlamıştır. Bilinen ama sağlam kaynaklara dayanmayan ve M. Karadut'un yararlandığı kitaplardan hareketle bu kitabı yazan E. Aydın da mesnedi

28 Bu husus çeşitli kaynaklarda 12. veya 13. asır olmak üzere iki ayrı biçimde verilmektedir.

olmadan bu mutasavvıfı Horasan ereni ve Ahmed Yesevî muakkibi görmektedir. Mesela “Seyyid Hacı Murad-î Velî ve Hayatı” başlıklı bölümde “*Anadolu’ya İslamiyet’i ve Türklüğü yaymak için Horasan’dan hocası Ahmed Yesevî tarafından bu bölgeye gönderilen alperenlerden biridir*” (Aydın 2010: 35) cümlesi bunun en açık ifadesidir. Ne yazık ki bu bilgiler de sözlü kaynaklara ve bazı kitaplardaki sağlam olmayan bilgilere dayanmaktadır.

Üstelik yazar, kaynakları doğru kullanamadığı için hangi bilginin hangi kitaptan veya hangi kaynak şahıstan alındığı da belli değildir. Yazarın kitabında çelişkili bilgiler kullandığı da dikkatli gözlerden kaçmıyor. Örneğin yazarın, kitabın bazı yerlerinde Hacı Murad-ı Velî’nin 1100-1200 tarihleri arasında yaşayan bir Horasan eri (Aydın 2010: 45) olduğunu bazı yerlerde ise 1117-1207 tarihlerinde yaşadığını (Aydın 2010: 35, 36) çok emin bir şekilde ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca Hacı Murad-ı Velî hakkında bilgiler verdiği bölümde Astarlızade Mehmet Hilmi’yi, Emir Karatekin’i, Çankırı’nın fethini vs. gibi ilgili ilgisiz pek çok hususu (Aydın 2010: 35-49) da aynı başlığa eklemesi aslında E. Aydın’ın bu mutasavvıf hakkında sahip olduğu bilgilerde kafasının çok karışık olduğunu göstermektedir. Yazar bu bölümü, aslında Kemal Parıltı ile yaptığı bir görüşme neticesinde yazdığını da söylemektedir (Aydın 2010: 47). Ancak Kemal Parıltı’nın hangi kaynaklara dayanarak bu bilgileri aktardığı belirtilmemiştir.

Bir başka kitap ise 2011 yılında yayımlanan ve tamamen yazarın tahayyülünde olanlarla birlikte çevresinden duyduklarını kaleme aldığı bir nevi sözlü mantıkla halk kitabı yazdığı ve Hacı Murad-ı Velî velayetnamesi dediği eserdir. Haydar Teberoğlu, hiçbir kaynak kullanmadan yazdığı bu eserle Hacı Murad-ı Velî’nin bir velayetnamesi olduğunu ileri sürmüştür. Hâlbuki imla hatalarıyla dolu olan bu eser onun kaleminden çıkmıştır. Kitabın baskı tarihi yoktur

ancak yazarın ön sözünden bu eserin 2011 yılında basıldığı anlaşılmaktadır (Teberoğlu 2011).

Doğrudan bu mutasavvıfı ele almasa da onun hakkında bilgi veren bir makale de Cahit Aktaş tarafından kaleme alınmıştır. “Çankırı Tasavvuf Tarihine Genel Bir Bakış” (Aktaş 2011: 45-52) başlıklı bu makalede Çankırı’da geçmişte faaliyet gösteren tarikatlardan bahsedilmekte ve Yesevîlik ilk sırada ele alınmaktadır. Bir Yesevî temsilcisi olarak gösterilen Hacı Murad-ı Veli (Aktaş 2011:47) hakkında ise, kaynak gösterilmese de, kaynakçadan hareketle Tayip Başer’in “Karatekin Uluları” adlı eserinden yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu mutasavvıfın babası Aliyyü’l Büka ise Kadiriliğin temsilcisi (Aktaş 2012: 48) olarak gösterilmekte, kaynak olarak Selçuk Eraydın’ın (1990)²⁹ kitabı gösterilmektedir.

Hacı Murad-ı Veli üzerine kısa bilgi veren başka bir kaynak “Çankırı İnanç Rehberi” isimli eserdir. Bahattin Ayhan’ın yazdığı eserin “Türbeler” başlığı altında Eldivan ilçesindeki türbelerden bahsedilirken Hacı Murad-ı Veli ile ilgili genel bilgiler özetlenmiştir. Ayhan’ın bir kısım bilgiyi türbe için hazırlanan levhadan aldığı, diğer bilgiler içinse kaynak göstermediği dikkat çekmektedir (Ayhan 2012: 110-112). Ayhan’ın verdiği bilgiler arasında “veli” ünvanlı diğer üç isim (Hacı Bektaş, Hacı Bayram, Şeyh Şaban), Hacı Murad-ı Veli’nin 1117’de Sayram’da doğması, onun Hacı Bektaş-ı Veliden hilafet alarak Bektaşi olması, Şeyh Şaban ve Hacı Bektaş ile kardeş olması (2012: 110-111) vb. gibi bilgiler de yer almaktadır. Ne yazık ki bu bilgileri hangi kaynaktan aldığı belli değildir. Bu çalışmasında Ayhan da Hacı Murad-ı Veli’nin Horasan ereni ve Ahmed Yesevî talebesi (2012: 110) olduğuna kanaat getirmiştir.

29 C. Aktaş, İ. Akyol’dan hareketle bunu ileri sürmektedir. Kanımızca Aktaş’ın yanılışı bundandır (bk. dipnot 30).

Beylikler dönemi Çankırı'da dinî-tasavvufî hayatı bir bildiride anlatan İbrahim Akyol da Hacı Murad-ı Veli, babası Aliyü'l-Büka, çocukları Abdulgaffar Çelebi ve Elvan Seydi zaviyelerine dair bilgiler vermektedir (Akyol 2012: 65-78). Hacı Murad-ı Veli ile ilgili aynı bilgileri (Akyol 2012: 69) tekrar eden İ. Akyol, zaviyelerle ilgili bilgileri (Akyol 2012: 69-72) A. Kankal'ın (2011) çalışmasından almıştır. Hacı Murad-ı Veli'nin babası Aliyü'l-Büka'yı Abdulkadir Geylani'nin halifelerinden Şeyh Bakâ olduğunu³⁰ (Akyol 2012: 69) ileri sürmesi ise herhangi bir yazılı kaynağa dayanmayan bir yorum olarak görünmektedir.³¹

Murat Karadut, 2014 yılında yayımladığı yeni bir kitapçıkta yine Hacı Murad-ı Veli'nin hayatını, menkıbelerini ve ailesini ele almakta ve aynı bilgileri tekrarlamaktadır. Bu çalışmada yazar, 2007'de yayımladığı risalede yer verdiği

30 İ. Akyol'un, S. Eraydın'a (1990) dayanarak verdiği bu bilgide bir yanlışlık olduğunu düşünüyoruz. İ. Akyol, bildirisinde "Türbesi Ilgaz ilçesi Yerkuyu köyünde bulunan Şeyh Aliyyü'l-Büka tasavvuf tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Seyyid Abdulkadir Geylani'nin sağlığında icazet verdiği 13 halifesinden biri olup ismi bazı kaynaklarda 'Şeyh Baka' olarak geçmektedir" diyerek Selçuk Eraydın'ı referans göstermektedir. Oysa S. Eraydın, çalışmasında Abdulkadir Geylani'nin halifelerini sayarken Şeyh Bakâ adını sadece anar, bunun dışında ise bir bilgi vermez. Kanaatimize göre İ. Akyol, bu zat ile Hacı Murad-ı Veli'nin babası arasındaki ismin son kısmındaki yakınlıktan hareketle böyle bir sonuca varmıştır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Aliyyülbüka veya Aliyyülbuka şeklindeki bu ismin eski Türk geleneğinden kaynaklı olması ihtimali daha yüksektir. Nitekim bugün de Orta Asya'daki pek çok Türk lehçesinde bu kelime buka şeklinde telaffuz edilmektedir. Aliyyülbüka adını anan ilk yazılı kaynaklarda (Başer y.t.y.: 16) da isim bu şekilde geçmektedir.

31 İ. Akyol, bu araştırmasındaki bilgileri daha önce "Çankırı'nın İnanç Turizmi Açısından Potansiyeli" adlı bildiride de yazmıştır (Akyol 2008: 411-422).

araştırmacılar**dan** bahsetmemiş ve mutasavvıf hakkındaki düşüncelerini³² özetlemiştir (Karadut 2014: 14-16). Ancak ilk kitapçıktan farklı olarak bu kitapçıkta Eldivan, Seydi Köyü'nün tarihi hakkında bilgi verilmediği gibi köyün gelenek görenekleri de ele alınmamıştır.³³ Buna karşın mutasavvıf ve oğluna ait olan bazı belgeleri arşivlerden³⁴ aldığı ve bu kitapçığa eklediği görülmektedir. Bu yüzden yazar, kitapçığın adını “Horasan Erenlerinden Hacı Murad-ı Veli Hz. (Hayatı-Menkıbeleri-Çocukları)” şeklinde belirlemiştir. Bu çalışmadaki bir farklılık da “Horasan Erenleri” (Karadut 2014: 11), “Orta Asya'dan Anadolu'ya” (Karadut 2014: 12) gibi başlıklarla Hacı Murad-ı Veli'nin geldiği kaynağa atıf yapmasıdır. Kanaatimizce yazar, bu bilgilerden yola çıkarak mutasavvıfın tarihî kişiliğini ispat etmeye çalışmıştır. Yazara göre Hacı Murad-ı Veli (1117-1207), Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1271), Hacı Bayram-ı Veli (1352-1430) ve Şeyh Şaban-ı Veli

32 Bu mutasavvıfıla ilgili kitapçığında verdiği bilgilerin kaynağı yine aynıdır. Burada kullanılan kaynakçada da problemler görülmektedir. Yani T. Başer, H. Teberoğlu, M. Tatçı vb. gibi yazarların çalışmaları ile Kemal Parıltı'nın bir anma toplantısındaki konuşması, yazarın yararlandığı kaynaklardır. Kitapçığa eklenen bazı belgeler ise ikinci bölümün içerisinde tartışıldı. E. Aydın'ın (2010: 27, 28, 29) da K. Parıltı'ya atıf yaptığını hatırlatmak gerekir. Başka kaynakların da atıfta bulunduğu bu konuşma 19.07.1994 tarihinde Eldivan'da düzenlenen “Kiraz Festivali”nde veya “Hacı Murad-ı Veli'yi Anma Programı”nda yapılmış görünmektedir. Bu konuşmanın ses kaydının ise kimde olduğu meçhuldür.

33 2007'de basılan ilk kitapçığın sadece Hacı Murad-ı Veli'yi değil aynı zamanda Seydi Köyü'nü de ele alan bir çalışma olduğunu anımsatmak gerekir.

34 M. Karadut'un kullandığı arşivleri net ifadelerle yazamadığı da görülmektedir. Muhtemelen E. Aydın gibi Karadut da Y. Arslan'dan istifade etmiş veya belgeleri ondan almıştır (bk. dipnot: 5, 6).

(1500-1570) Ahmed Yesevî'nin yetiştirdiği dört büyük talebe ve veli³⁵ ünvanlı olan şahıslardır (Karadut 2014: 13). Kısaca M. Karadut, bu çalışmasında da Hacı Murad-ı Veli'yi Horasan tasavvuf geleneğine ve Ahmed Yesevî'ye bağlamaktadır.³⁶

35 Bazı araştırmalarda (Ayhan 2012: 111) bu şahısların kardeş olduğu da yazılmaktadır. Ancak bu iddianın tamamen halk rivayetlerinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şahısların yaşadığı tarih aralıklarına dahi bakıldığında bunun mümkün olamayacağı görülecektir. Buna karşın onlar, zihniyet açısından birbirinin kardeşi olarak değerlendirilebilir çünkü aynı davanın insanlarıdır.

36 Bunların haricinde internet ortamında konuyla ilgili çok sayıda yazı ve bilgi mevcutsa da bunların gerek tekrar gerekse yazılı bir kaynağı bulunmadığından dolayı burada incelenmeye gerek görülmemiştir.

III. BÖLÜM
HACI MURAD-I VELİ'NİN
TARİHİ VE MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ

TARİHÎ KAYNAKLARA VE MENKİBELERE GÖRE HACI MURAD-I VELİ VE AİLESİ

Buraya kadarki tartışmalardan anlaşılacağı üzere Hacı Murad-ı Velî'ye ilişkin bilgi veren çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Ancak kaynaklar mukayeseli ve sistematik biçimde incelenmediği için adı geçen mutasavvıfa yönelik bilgiler sağlam bir temele oturtulamamıştır. Nitekim Hacı Murad-ı Velî'nin tarihî kişiliğine dair bazı belgelerin varlığından yukarıda bahsedilmiş ve Murat Karaduğ'un son yayımlandığı kitabına bunları aldığı söylenmişti. Bu bağlamda Hacı Murad-ı Velî'nin tarihî kişiliği incelenince başta kendisi olmak üzere çocukları, annesi ve babası hakkındaki kayıtların da değerlendirilmesi gerekir. Ne var ki ilk dönem birçok mutasavvıf gibi Hacı Murad-ı Velî'nin hayatı da daha ziyade efsanevi anlatılar halesiyle kuşatılmış ve gerçek hayatı ile menkıbevi hayatı iç içe geçmiştir. Ancak tarihî, folklorik ve etnografik verilerden hareketle Hacı Murad-ı Velî hakkında bazı bilgiler elde edilebilir ve onun gerçek hayatına dair bazı fikirler ileri sürülebilir.

Bu bağlamda Hacı Murad-ı Velî'nin hayat hikâyesi hakkında çeşitli kaynaklardan derlenen bilgiler ve ortaya çıkan iki farklı görüş (Sünnî ve Alevî) tarihî, kültürel ve etimolojik bilgiler ışığında tartışılabilir, yapılacak mukayeselerle elde edilen tespitler aktarılabilir. Ancak bu tespitleri aktarabilmek için öncelikle iki bakış açısına göre Hacı Murad-ı Velî'nin hayat hikâyesini karşılaştırmak üzere bu menkıbevi öyküleri özetlemek faydalı olacaktır. Bu bağlamda onun ilk hayat hikâyesi (Sünnî) şöyledir:

Horasan erenlerinden Hacı Murad-ı Velî (d. 1117 - ö. 1207) Türkistan'dan gelerek önce Hicaz, Şam ve Şanlıurfa civarlarına, sonra da Çankırı ve Tosya bölgesine yerleşen Aliyü'l-Büka'nın oğludur. Aliyü'l-Büka uzun müddet Halilurrahman'da

kapıcılık yapmış, daha sonra Ilgaz'a göçüp yerleşmiştir. Orta kazasının Elmalı Köyü'nde Hasan Doğan tarafından kopyası alınan şecereye göre Hacı Murad-ı Veli XII. yüzyılda yaşamış, çevresinde İslamiyet'in yayılması için çalışmış, arzu edenleri irşat etmiştir. Hocaları Türkistan'da yetişmiş âlimler olan Hacı Murad-ı Veli, Necmettin Mahmud-ı İsfahani'den, Şeyh Bedrettin-i Mahmut'tan ders almıştır. Hacı Murad-ı Veli 1117'de doğmuş, 1187'de Seydi Köyü'ne yerleşmiştir. Onun bu bölgede Müslümanlığı yayma çalışmaları olmuştur. Türbesi halk tarafından ziyaret edilen mutasavvıfın üç oğlu vardır. Abdulgaffar, Seydi Köyü'nde babasının türbesi yanındadır. Pir Ali Çelebi'nin mezarı Çubuk'un Selek Köyü'ndedir. Elvan Seydi ise Orta'nın Elmalı kasabasına yerleşmiş ve burada vefat etmiştir (Başer y.t.y.: 16-19).

Bu zatın ikinci hayat hikâyesi (Alevî) ise şöyledir:

Hacı Murad-ı Veli 1228 veya 1229'da Horasan'ın Sayram Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Bu nedenle Horasan erenlerindedir. Yaşına girmeden Kâbe yollarında iken "Hille" yakınında annesi vefat etmiştir. Annesi ölmeden önce küçük Ali'yi kendi ocaklarında rehber olan Arap Ali'ye emanet etmiştir. Ali kafilenden önce Kâbe'ye ulaştığı için hacılığı bir yaşlarından önce almış ve her isteyenin muradını verdiği için de "Murat" adını almıştır. Hac dönüşünde babası Aliyü'l-Büka, kösesinin peşine gitmemiş ve Urfâda Halilurrahman Türbesi'nde türbe bekçiliği yapmak için kalmış ve oğlu küçük Ali'yi Arap Ali ile Anadolu'ya göndermiştir. Babasının asıl adı S. Ahmet'tir. Ahmed Yesevî'nin türbesinde çok carı çaldığı için halk arasında "Aliyü'l-Büka" olarak bilinir. O, Hacı Ali Türabi'nin kız kardeşinin oğludur ve asıl adı Ali'dir. Hacı Murad-ı Veli, Anadolu'ya Akkoyunlu Aşireti'nin imamı olarak gönderilmiştir. Horasan'dan atılan Karaağaç kösesi, bugünkü adıyla Baykuş Boğazı'nın sağ tarafındaki kayalık

alanın az ilerisinde, Eskiköy diye bilinen yerde bulunmuş ve buraya yerleşmiştir. Uzun süre Eskiköy'de yaşamış ve Kalecik tekfurunun zulmüne uğrayarak bugünkü Çankırı'ya bağlı Eldivan ilçesinin Seydi Köyü'ndeki türbesinin bulunduğu yere gelip yerleşmiştir. 17 yıl burada yaşadktan sonra 1307 yılında vefat etmiş ve buradaki türbesine gömülmüştür. Hacı Murad-ı Veli'nin 3 erkek çocuğu olmuştur. En küçük oğlu Halil, babasından önce vefat etmiş ve babasının yanına gömülmüştür. İkinci oğlu S. Veli, Ortaca ilçesine bağlı Elmalık Bucağı'nda "Elvan Çelebi" adı ile bilinen türbede gömülüdür. Üçüncü oğlu S. Zeynel'dir. Hacı Murad-ı Veli'nin nesli bu çocuğundan devam etmiştir. Asıl adı unutulup Pir Ali Çelebi adıyla bilinmektedir. Eskipazar yakınlarında "Sede Yaka" karyesinde bir tekke kurarak o yıllarda büyük âlimler yetiştirmiştir (Teberoğlu 1998: 135-140'tan Arslanoğlu 1999: 69-70).

Öncelikle burada özetlenen iki farklı hikâyenin de sözlü rivayetlere dayandığını belirtmek gerekir. Bu rivayetlerde, onu Horasan tasavvuf geleneğine bağlayan, başka deyişle Yesevi telakki edebilen hususlar üzerinde durmak gerekir. Bu hususlar; 1. Babası, 2. Annesi, 3. Yaşadığı dönem, 4. Göç yolu, 5. Mutasavvıfın kendi adı şeklinde sıralanabilir.

BABASI

Sözlü gelenek Hacı Murad-ı Veli'nin babasını Aliyü'l-Büka veya Aliyü'l-Buka olarak göstermektedir. Alevi gelenek bu adın Ahmet ve Ali gibi varyantlarını ileri sürse de ortak isim olan Aliyü'l-Büka üzerinde durmak istiyoruz. Bu ismin okunuşu hakkında farklı bir yorum ise İbrahim Akyol'a aittir. İ. Akyol, bu ismi Aliyü'l-Baka şeklinde okumakta ve onun Abdülkadir Geylanı'nın icazet verdiği 16 halifeden biri olan Şeyh Baka (Akyol 2012: 69) olduğunu söylemektedir. Bize göre ise Aliyü'l-Büka veya Aliyü'l-Buka telaffuzu daha

doğru olup ismin aslı buka kelimesine dayanmaktadır. Eski Türkçede boğa anlamına gelen ve bugün de Orta Asya'daki pek çok Türk lehçesinde buka şeklinde telaffuz edilen Buka eski Türk onomastik geleneğinden kaynaklıdır. Nitekim eski dönemlerde güçlü hayvan adlarının şahıs ismi olarak tercih edilmesi Türklerde yaygın bir gelenektir. Bu yüzden Hacı Murad-ı Veli'nin babasının adı, gerek İslam öncesi dönemde gerekse İslam'ın kabulünden sonra, Türklerde sıkça kullanılan Buka'ya dayanmış olmalıdır.

Bu bağlamda tarihî kaynaklara bakıldığında IX. yüzyılın ikinci yarısı ile X. yüzyılın ilk yarısında bu ismi taşıyan ancak ölüm tarihleri bilinmeyen iki Türk komutanı bulunmaktadır. Zeki Velidi Togan'ın verdiği bilgiye göre bunlardan ilki Büyük Buga isminde olup Halife Mutasım'ın görevlendirdiği ve 840 yılında Mençekur'u esir alıp halifeye götürdüğü kişidir (Togan 1981: 176). Bu büyük Türk kumandanı daha sonra 852-855'te Ermenistan ve Azerbaycan valisi olarak atanmıştır (Togan 1981: 177). O dönemde Adana ile Tarsus arasında yer alan Funduk kasabası da komutan Buga'ya aittir (Togan 1981: 178). Ancak Aliyü'l-Buka'nın Çankırı'ya gelinceye kadar takip ettiği göç yolları bu komutan ile uyuşsa da tarih bakımından bir asırlık zaman farkı vardır. Onun için bu Buka'nın Hacı Murad-ı Veli'nin babası yani Aliyü'l-Buka olma ihtimali zayıftır. Diğer Buga ise 1040'lı yıllarda galiba gençken aktif olup, Irak Türkmenlerinin reislerinden biridir. Üstelik bu şahıs Musul ve Diyarbakır taraflarına akınlarda bulunmuştur (Togan 1981: 191). 1015-1036 senelerinde Amuderya ile Dicle arasındaki ülkeleri fetheden bu Buga bir ara Gaznelilere tabi olmuş, daha sonra Yanaltegin'e iltihak etmiştir (Togan 1981: 192). Onun için de Hacı Murad-ı Veli'nin yaşadığı tarihlerle örtüşen bu ismin varlığına daha dikkatle bakmak gerekir.

Bu bilgilere göre Irak Türkmenleri reisi olan ikinci Buga'nın 1100'lü yıllara kadar yaşadığı tahmin edilebilir. Tarihî bir

şahsiyet olan bu Buka'dan, başka araştırmacılar (Turan 1969: 80; Divitçioğlu 2004: 51) da bahsetmektedir. Bu dönemlerde Alp Arslan Gürcistan'ın fütühatını gerçekleştirirken Karategin adlı komutan ise Halep ve Antakya taraflarını fethetmiştir (Togan 1981: 192). Üstelik eldeki bilgiye göre 1065 veya 1068 tarihlerinde Çankırı'yı fetheden bu Karategin'in aslında bir Karahanlı prensi olduğu da ifade edilmiştir (Togan 1981: 197). İşte burada çok önemli bir ipucu yakalamış oluyoruz ki o da bazı rivayetlerde Aliyü'l-Buka'nın Şanlıurfa taraflarında kaldığı yönündeki bilgidir. Bu bilgi aslında Buka'nın o civarlarda bulunması yönüyle tarihi bilgilerle de uyuşmaktadır. Bundan ötürü tarihler ve bölgeler dikkate alınınca tarihî bir kişilik olması hasebiyle komutan Bugalardan ikincisinin Hacı Murad-ı Velî'nin babası yani Aliyü'l-Büka olma ihtimali yüksektir. Çankırı fatihi Karatekin'den başkası olmadığı anlaşılan Karahanlı prensi Karategin ile kuvvetle muhtemel Buga'nın kendisi olan Aliyü'l-Buka'nın hem tarihî kayıtlarda hem sözlü rivayetlerde aynı dönemlerde yaşaması ve bu dönemin yaklaşık olarak Ahmed Yesevî zamanıyla örtüşmesi de birbirini destekler mahiyettedir.

Bu tarihsel veriler haricinde tıpkı Osmanlının kuruluşundaki gibi Selçuklunun kuruluşunda da ilk kurucuların yanında dervişler bulunmuştur. Mesela daha Hemedan taraflarındayken Tuğrul Bey'in Baba Tahir, Baba Cafer ve Şeyh Hamza gibi dervişlerle beraber olduğu ve onlardan dua aldığı bilinmektedir (Divitçioğlu 2004: 52). Acaba bu dervişler arasında Buka yahut Aliyü'l-Buka var mıydı ve bu zat Tuğrul Bey'le beraber Bağdat'a gitti mi? Bu soruların cevabı şimdilik bilinmiyor, ancak bunların, üzerinde düşünülmesi gereken sorular olduğu kanaatindeyiz.

ANNESİ

Yazılı kaynaklarda ve tarihî eserlerde Hacı Murad-ı

Veli'nin annesine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Buna karşın menkıbevi anlatılar ve sözlü rivayetler Hacı Murad-ı Veli'nin annesinin adını Hatice Sultan veya Hatice Hatun olarak aktarmaktadır. Yine sözlü kaynakların aktardığına göre Hatice Hatun'un mezarı Çankırı'nın Korgun İlçesi'ne bağlı Ahlat Köyü'ndeki¹ Güvlek (Gürlek) Tepe adlı mevkide bulunmaktadır. Köyün bu kısmında her yıl Hatice Sultan adına şenlikler düzenlendiği de bilinmektedir (Karadut 2014: 14). Buna göre Hatice Sultan şenliklerinin hem kendisi hem eşi Aliyü'l-Büka hem de Hacı Murad-ı Veli'nin halk üzerindeki etkisinden kaynaklandığı ve bu hanım zatın da saliha kadınlardan hesap edildiği anlaşılmaktadır. Yine mezarının, Yerkuyu ile Seydi Köyü arasında bulunması da Hacı Murad-ı Veli'nin Sünni gelenekteki göç hikâyesini destekler mahiyettedir.

YAŞADIĞI DÖNEM

Bu zatın yaşadığı tarihler hakkında da iki farklı bilgi bulunmaktadır. İlk görüşe göre Hacı Murad-ı Veli 1117-1207 tarihleri arasında yaşamıştır. İkinci görüş ise onun yaşadığı tarihleri 1228-1307 olarak kaydetmiştir. İki görüşte belirtilen tarihlerin biraz daha önce veya sonra olma ihtimali de var. 1117-1207 tarihlerinin bir asır sonra yani 1228/1229-1307 olarak verilmesi H. Teberoğlu'na (1998) dayanmış görünüyor. Aslında ilk araştırma olan Karatekin Uluları adlı kitapta yıl da telaffuz edilmemekte, sadece XII. asır zikredilmektedir. Ancak Hacı Murad-ı Veli'nin gerek yüzyıl gerekse yıl bazında yaşadığı ileri sürülen bu dönemleri teyit eden eski bir yazılı belgeye şimdilik rastlanmadığı için bu tarihler varsayımdan öteye gidememektedir.

Bununla birlikte tarihler irdelendiğinde birbirini

1 Bu köyün adı Handırı ve Dereçatı olarak da geçmektedir.

destekleyen bilgiler ortaya çıkmaktadır. İlk rivayete göre Hacı Murad-ı Veli'nin yaşadığı tarihler Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun dağıldığı, çeşitli devletlere bölüldüğü ve Anadolu'da Türk Beyliklerinin aktif olduğu bir döneme rast gelmektedir. Onun son dönemi ise Anadolu Selçuklu Devleti'nin ihtişamlı devrine denk gelmektedir. Hacı Murad-ı Veli'nin Seydi Köyü'ne yani Çankırı'ya gelip yerleştiği 1187 yılı da Anadolu Selçuklularının hâkimiyetindeki bir devirdir. Bu görüş, Hacı Murad-ı Veli'nin Moğol istilâsından evvel gelen Horasan erenlerinden olduğunu destekler mahiyettedir.

İkinci rivayet ise bu zatın XIII. asırda yaşadığını söylemektedir. Bu dönem ise Moğolların şiddetli saldırılarının olduğu zamanlardır. Ancak Ahmed Yesevî, Karategin, Buka adlı komutanların yaşadığı tarihlerle birleştirenince doğruluk açısından ilk görüşün ikinci görüşe göre daha baskın olduğu görünüyor. Bu açıdan İ. Akyol tarafından dile getirilen “*Hoca Ahmed Yesevî'nin miladi 1160 yılından sonra vefat ettiği gerçeği, Hacı Murad-ı Veli'nin Hoca Ahmed Yesevî tarafından yetiştirildiği ve Anadolu'ya gönderildiği görüşünü güçlendirmektedir*” (Akyol 2012: 69) kanaati isabetlidir. Esas itibarıyla ilk görüşte belirtilen yıllar sırasıyla Bizanslar, Büyük Selçuklular, Türk Beylikleri ve Anadolu Selçuklularının bu bölgede hâkimiyet sağlamaya çalıştığı bir devreye rast gelmektedir. Onun için bu mücadeleler esnasında dinî ve kültürel bir rekabetin yoğun yaşandığı bir dönem olduğu unutulmamalıdır. İşte bu dönemde Hacı Murad-ı Veli ve onun gibi diğer manevî mimarların Anadolu'da dinî, sosyal ve kültürel mücadelede önemli rolleri olmuştur.

GÖÇ YOLU

Sözlü geleneğe göre Ahmed Yesevî'nin dervişi olan Hacı Murad-ı Veli Anadolu'da pek çok yer gezdikten sonra kendisine Çankırı'ya bağlı Eldivan ilçesinin Seydi Köyü'nü

mesken tutmuştur. Zira halk bu sözlü verileri şüphe götürmez şekilde kabul etmektedir. Bu köye gelip yerleştiği göç yolu ise Horasan'dan Mekke'ye ve oradan da Şanlıurfa üzerinden Çankırı'ya doğru çizilmektedir. Göç yolu konusunda hem Sünni hem Alevi kaynaklarında ittifak var, üstelik bu durum tarihi kişilik olan Türkmen beyi Buka'nın fütühatta bulunduğu mekânlarla da uyuşmaktadır. Buna karşın Hacı Murad-ı Veli'nin Eldivan'a yerleşmesinin hikâyesi çeşitlenmektedir.

İlk hikâyeye göre Aliyü'l-Buka Tosya'ya, oradan da Ilgaz Yerkuyu'ya yerleşmiş ve mezarı da oradadır. Bu bilgilere göre Aliyü'l-Buka'nın oğlu Hacı Murad-ı Veli'nin Ilgaz'dan Eldivan'a gelmiş olması gerekmektedir. Bu göçün halk arasında bilinen bir hikâyesi yok ancak Sünni gelenekte Hacı Murad-ı Veli'nin annesi olduğu söylenen Hatice Sultan'ın Ilgaz ile Eldivan arasında yer alan Korgun'un Handırı (Ahlat) köyünde metfun olması unutulmuş bir göç hikâyesinin izlerini taşımaktadır. Diğer görüşe göre bu zat Kalecik Eskişehir üzerinden Eldivan'a gelmektedir. Bunun ise dikkat çekici bir hikâyesi var. Söz konusu mutasavvıfın göç hikâyesi ile yaşadığı tarihler arasındaki değişiklik ona yönelik iki farklı bakış açısından (Sünni ve Alevi) kaynaklanmıştır. Ancak hangisinin doğru olduğunu kestirmek gayet güçtür. Fakat Anadolu'ya olan göçün aynı olması onun Horasan'dan geldiğini desteklemektedir.

MUTASAVVIFIN KENDİ ADI

Sözlü rivayette bu zatın ismini alış hikâyesi başka menkıbelerde görüldüğü üzere süslenerak anlatılmaktadır. Bu yüzden ismin alınış öyküsünün menkıbevi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hacı unvanının dikkatli bir şekilde analiz edilmesi gerekir. İlk tahlile göre, göç yolları da dikkate alınarak, onun hacca gittiği ve onun için de Hacı unvanını aldığı ancak zamanla bu durumun menkıbeyle süslenerak anlatıldığı kabul edilebilir. Nitekim Buka'nın Horasan

üzerinden güneye doğru ve oradan Musul ve Diyarbakır'a kadar seferler düzenlemesi onun Mekke'ye gidip hacı olma ihtimalini de güçlendirmektedir.

Bununla birlikte bu unvanın hacıdan ziyade Farsça hoca anlamına gelen hâce olması ve zamanla hacıya dönüşmesi bize daha mantıklı gelmektedir. Zira Orta Asya tasavvuf geleneğinde çok sık görüldüğü üzere, tıpkı Hoca Ahmed Yesevî gibi, bu zatın Hâce (Hoca) Murat olması gerekir. Nitekim Abdülhalik Gücdüvan'ın kurduğu sisteme hâcegan yani hocalar denmiş ve Yusuf Hemedanî'den itibaren neredeyse XVII. yüzyıla (Hâce Ubeydullah Ahrar gibi) kadar bu unvan kendini korumuştur. Bu unvanın kullanılış sebebi ise zahiri ve batını ilimlerde olan yetkinliktir. Onun için de dinî ilimlerde yetkin olan Hoca Ahmed Yesevî gibi Hoca Murad-ı Veli daha mantıklı bir çıkarım olsa gerektir. Orta Asya'daki mutasavvıfların çoğunun hacıdan ziyade hâce (hoca) unvanlı olması da bu anlamda manidardır. O yüzden Murad-ı Veli için kullanılan hâce lakabının zaman içerisinde Anadolu'da hacıya dönüştüğü ifade edilebilir.

Veli kavramının izafe edilme sebebi muhtemelen "veli kültü"yle ilişkilidir. Nitekim Anadolu'da veli lakabına sahip çok sayıda mutasavvıf bulunmaktadır. Murad-ı Veli terkibi ise Farsça kaynaklıdır. Çünkü hem tasavvuf tarihinde hem de Anadolu'da pek çok zatın adı bu terkibe göre anılmış ve bu durum son dönemlere kadar devam etmiştir: Farslı Bestamlı Bayezid anlamında Bayezid-i Bestami, Çerhli Yakup anlamında Yakub-ı Çerhi, Arvaslı Abdülhakim anlamında Abdülhakim-i Arvasi gibi. Bu tahlile göre mutasavvıfın adı Hâce (Hoca) Murat olup, halk arasında kendisi veli olarak kabul edildiği ve bu dönemde adların yaygın kullanımı Farsçaya uydurulduğu için ismi Hâce Murad-ı Veli olarak telaffuz edilmiş ve isim zamanla Hacı Murad-ı Veli'ye dönüşmüş olmalıdır.

IV. BÖLÜM
HACI MURAD-I VELİ ETRAFINDA GELİŞEN
FOLKLORİK UNSURLAR

SÖZLÜ GELENEKTE HACI MURAD-I VELİ

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Hacı Murad-ı Veli ve atalarına ilişkin net bilgiler yoktur. Bunun sebebi ise arkasında ciddi bir yazılı kaynağın kalmamış olması ve onunla ilgili herhangi bir belgenin bulunmayışıdır. Yukarıdaki membaların haricinde bu mutasavvıfa ilişkin bilgi elde edebileceğimiz bir başka kaynak da onunla ilgili anlatılan sözlü gelenek ürünleridir. Bunlar büyük çoğunlukla menkıbeler olmaktadır ancak bazen bir efsane veya türküde de ona dair bilgi kırıntıları karşımıza çıkabilir. İşte bunlardan da yazıya erken dönemde kayda geçen varsa daha değerlidir. Maalesef burada ele alacağımız ne menkıbe ne de ninni ve deyiş örnekleri çok eskiye gitmiyor. Ninni 1930'larda T. N. Uygur tarafından kaydedilmiştir. Menkıbelerin ise son zamanlarda (muhtemelen 1980'li yıllardan sonra) sözlü gelenekten derlenerek yazıya geçirildiğini tahmin ediyoruz ve eski yazılı kaynaklarda bunlarla ilgili herhangi bir kayda da şimdiye kadar rastlanmamıştır. Burada yazılı kaynaklardan kastedilen ise daha ziyade eski yazmalardır. Kısaca son dönem Hacı Murad-ı Veli ile ilgili yapılan çalışmalarda kayda geçirilen menkıbeler sözlü kaynaklardan derlenmiştir.

Hacı Murad-ı Veli Hakkındaki Menkıbeler

Ne yaşadığı dönemde ne de daha sonraki dönemlerde Hacı Murad-ı Veli'nin hayatına dair yazılı kaynaklar vardır. Onun için hayat hikâyesi daha ziyade menkıbelerle süslenmiştir. Yani bu zatın gerçek biyografisinden ziyade menkıbevi bir hayat hikâyesi ön plana çıkmaktadır. Elbette ondan bahseden bazı belgeler bulunmakta ancak bunlar onun gerçek yaşantısını aydınlatacak bilgileri ihtiva etmemektedir. Bu bağlamda Hacı Murad-ı Veli'nin etrafında uzun bir dönemden beri menkıbeler anlatıldığı ve günümüzde de bu tür menkıbelerin anlatılmaya devam ettiği görülmektedir.

Hacı Murad-ı Velî'ye ilişkin eldeki menkıbelere bakınca bunları ikiye ayırmak mümkündür. Biri onun ölümünden sonra da onunla ilgili anlatılan kerametler, diğeri ise bazı yer-su isimlerini açıklayan etiyolojik efsanelerdir. Ancak bunları kısaca menkıbe başlığı altında toplamak mümkündür. Bunların ikisi de aslında zamana, muhite göre yeni isimler etrafında yeniden şekillenebilen anlatılardır. Ancak biz kaynaklarda belirtildiği gibi bunların Hacı Murad-ı Velî'ye ait olduğunu kabul edip değerlendireceğiz. Bunlar kuvvetli bir inancı serdettiği için de halk arasında gerçekmiş gibi kabul görürler. Mesela “Hilmi Efendi'den” adlı menkıbede cemaat namaz kılarken peygamberin buraya teşrif ettiği ve Hacı Murad-ı Velî'nin de kapıyı kapattığı anlatılmaktadır. Bu menkıbeyi ise yine Çankırılıların saygı duyduğu ve yakın zamanda vefat eden Astarlızade Hilmi Efendi'den rivayet edildiği söylenmektedir (Karadut 2014: 41). Böylece iki dini kişilik birbiriyle mana âleminde bağlantı kurar duygusu verilmiş ve menkıbeye inanma derecesini kuvvetlendirmiştir. “Veli Veliliğini Göster” (Karadut 2014: 45) menkıbesinde de aynı düşünce hâkimdir.

Bu kerametlerin dışında gelenekte çeşitli varyantlarla anlatılagelen menkıbeler de vardır. Örneğin “Askere Dönüşen Taşlar” (Karadut 2014: 51) menkıbesinin pek çok varyantına rastlamak mümkündür ve nitekim bugün de onun türbesinde bulunan siyah “yada” taşları hakkında ilginç hikâyeler anlatılmaktadır. Hâlâ türbede 2 tane olan bu siyah taşlar önceleri 3 tane imiş. Savaşta bunlardan birisi şehit olmuş. İstiklal Savaşına katılan Hacı Murad-ı Veli bu taşlarla çarpışmaya gidiyor, fakat birisi savaş sırasında şehit oluyor. İkisi tekrar savaştan dönüyor (Tanyu 1968: 116). “Askere Dönüşen Taşlar” adlı bu menkıbenin farklı bir varyantı ise şöyledir: Hacı Murad-ı Veli Horasan'dan gelirken bu taşları yanında getiriyor. Bundan yaklaşık bir asır önce Çanakkale

Savaşı sırasında bu taşlar esrarengiz bir şekilde yok oluyor. Savaş sona erdiğinde sadece ikisi yerinde beliriyor. Birisi ise ortadan kayboluyor. Türbeye tekrar gelen taşların üzerinde o zaman kurşun izlerinin ve kan lekelerinin gerçek olduğuna inanılmakta ve bu olay kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Çanakkale gazisi “Savaş esirleri bize geldiğinde şunu soruyorlardı: *Cephede ön saflarda yeşil sarıklı, heybetli askerlerle beraber düşmana karşı çarpıştık. Şimdi onları göremiyoruz, neredeler?*” diye sormaktadır (Karadut 2014: 50).

“Asa Suyu” menkıbesi de Anadolu’da birçok varyantı olan bir menkıbedir. Seydi Köyü’nde “Asa Suyu” adı verilen kaynak suyunun Hacı Murad-ı Veli tarafından çıkarıldığına inanılmaktadır. Anlatıya göre Hacı Murad-ı Veli, namaz vakti geldiğinde abdest almak istemiş, çevresinde su göremeyince esasını yere vurmuş ve “*Ya mübarek çık, ben abdest alacağım*” demiş. Bunun üzerine esasını vurduğu yerden su çıkmış (Kolcu 2007: 38). Hacı Murad-ı Veli Türbesi’nin çok yakınında olan bu kaynak su halk tarafından çeşitli hastalıklara iyi geldiği inancı ile içilmekte, kutsal sayılmaktadır. Bir başka anlatımda: Seydi Köyü’nde çobanlık yapmakta olan Hacı Murad-ı Veli koyunlarını sulamak için su bulamaz. Tekkesinin yakınlarında bulunan dere yatağına gelerek esasını yere vurur ve buradan su çıkar. “Asa Suyu” adı verilen bu su ile koyunlarını sular (Karadut 2014: 46).

Kısaca anonim yani halk arasında çok uzun süredir anlatılan “Asa Suyu” menkıbesi iki şekilde rivayet edilmiştir. İlk rivayette su bulamayan Hacı Murad-ı Veli’nin esasını yere vurması neticesinde su çıkar. İkincisinde de esasını yere vurması sonucunda su çıkar. Ancak ilk rivayette çoban değildir ve çıkan sudan abdest alır. Demek ki namaz kılacak bir müderris söz konusudur. İkincisinde ise bir ulu zat değil sadece çobandır ve çıkan suyla koyunlarını sular. Suyun hastalıklara iyi geldiği inancı ise halkın bu mutasavvıfa bakış

açısını göstermektedir (Karadut 2014: 46; Ayhan 2012: 112; Aydın 2010: 54).

Seydi Köyü'ne ilk geldiği yıllarda, zengin bir ağa ile çoban arasında geçen bir menkıbe daha var. Menkıbeye göre Seydi Köyü'ne ilk geldiği yıllarda, zengin bir ağa ile çoban arasında bir olay geçer. Ağa, hacca gideceğini söyler ve çobana “Benim malıma, canıma, mülküme, aileme sahip çık” der. Ağa hacca gider, aradan bir iki ay geçer, Hacı Murad-ı Veli Hazretleri ağanın canının un helvası istediğini rüyasında görür. Keramet sahibi olduğu için rüyasında manevi olarak un helvasını hazırlar. Ağaya bir tabakla Mekke’de Hac farızasında iken verir. Ağa üç dört ay sonra hacdan geri döner. Seydi Köyü’nün halkı ağayı karşılar. “Hoş geldin” derler. Ağa, heybesinden tabağı çıkararak Hacı Murad-ı Veli Hazretlerine verir. Hac arkadaşları ve çevresindekiler şaşırırlar. Ağa “Hacı ben değilim. Hacı Ali’dir” der. Hacı Murad-ı Veli’nin ismini alış bu rivayete dayanmaktadır (Karadut 2014: 44).

Kısaca “Bir Tas Helva” adlı menkıbede Hacı Murad-ı Veli’nin Seydi Köyü’ne bir çoban olarak geldiği ve adının Ali olduğu ifade edilir. Menkıbeye göre zengin ağa, Ali adlı çobana her şeyini teslim ederek hacca gider ama hacda iken canı helva ister. Keramet sahibi Ali, “tayı zaman ve tayı mekân” usulünce hacdaki ağasına hemen bir tas helva sunar ve hemen geri döner. Ağa hacdan dönünce köylülerin onu tebrik için ziyareti üzerine o asıl hacının Ali olduğunu belirtir ve o günden sonra onun adı Hacı Murad-ı Veli olur (Karadut 2014: 44).

Benzer menkıbelere pek çok yerde rastlanmakta olup aslında burada bu mutasavvıfın ismi açıklanmak istemiştir. Muhtemelen onun halk arasındaki farklı isimlerinin açığa kavuşması için böyle bir menkıbe ortaya çıkmıştır. Üstelik bu menkıbe Hacı Murad-ı Veli’nin babasıyla Mekke’yi de kapsayan uzun yolculuk sonrası Çankırı civarına gelişini de

teyit etmektedir. Ancak menkıbenin Seydi Köyü'ndeki bir kişiden derlenmeyip de Mustafa Tatcı'dan alınmış olması düşündürücüdür.

“Annesinin Karnında Konuşan Veli” adlı menkıbede ise veli bir zatın doğmadan önce keramet gösterdiği anlatılmaktadır. Menkıbenin, Hacı Murad-ı Veli'nin annesi Hatice Hatun'un oğluna hamile olduğu dönemde geçtiği rivayet edilir. Rivayete göre, Hatice Hatun bir gün dere yatağında çamaşır yıkamaya gider, çamaşırları yıkamaya başlar. Buradan deve kervanları geçmektedir. O, annesinin karnındayken kervancı başı ile birkaç kişinin annesinin yanına geldiğini ve elbiselerini çekiştirdiğini görür. Anne karnında, annesiyle konuşarak onu uyarır. Bu menkıbeden ötürü halk, Hacı Murad-ı Veli'nin velayet-i hasse grubundaki evliyalardan olduğuna inanır (Karadut 2014: 53).

“Salcı Yolundaki Yolcu” menkıbesinde de zor durumda kalan Hacı Murad-ı Veli'ye Hızır'ın nasıl yardım ettiği anlatılmaktadır: Bir kış günü Yolcu-Salcı yolunda Karaçallık dolaylarında aniden şiddetli bir tipiye tutulur. Son derece bunalıp çaresiz kalır. Tipi gittikçe şiddetlenir, bir adım ilerisini göremez. Hacı Murad-ı Veli Hazretleri bu dehşet verici durum karşısında, Allah'a sığınarak yere diz çöküp oturur. Annesinin kendisine ninni yerine okuyarak büyüttüğü şu ilahiyi yavaş bir sesle tevekkül içinde okumaya başlar.

Hak şerleri hayreyler,
Zannetme ki gayr eyler,
Arif amı seyreyler,
Mevla görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.¹

1 Hâlbuki bu şiir, XIX. asrın önemli mutasavvıflarından biri olan Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya aittir. Öyle anlaşılıyor ki halk arasında çok sevilen ve yayılan ilahi formundaki bu eser yine halk muhayyilesinde başka bir mutasavvıfa isnat edilmiştir.

Çaresiz bir halde şiddetli tipi arasında oturmakta iken aniden karşısına beyaz at üzerinde nur yüzlü bir genç çıkar. Selam verdikten sonra onu atının terkesine bindirir. Sonra “Yolcu kardeş çok üşümüşsün” der. Meşin bir kırbadan, su kabından şerbet içirir. “Nasibin açık, feyzin bereketli, sofran mübarek olsun” der. Gözden kaybolur (Karadut 2014: 50).

“Duvardaki Çamur İzi” menkıbesinde ise Hacı Murad-ı Veli ile Şeyh Kara Mustafa’nın aralarında geçtiğine inanılan bir keramet anlatılır. Menkıbeye göre, bir gün Şeyh Kara Mustafa bahçe sulamaya gider, bahçesini sulamaya başlar. Suyun aniden kesildiğini ve yönünün ters istikamete doğru aktığını görür. Şeyh, bu olaya anlam veremez. Suyun tekrar bahçeye aktığını görür. Bu olaya hayli şaşırın Şeyh Kara Mustafa, böyle bir kerameti kendisine Hacı Murad-ı Veli’den başkasının yapamayacağını söyler. Şeyh, suyun kesilmesine tahammül edemez. Küreğini çamurlu suya takmak suretiyle, küreğindeki çamuru fırlatarak Hacı Murad-ı Veli’nin tekkesinin dış duvarına yapıştırır (Karadut 2014: 55).

“Devesi ve Kayadaki Ayak İzi” (Karadut 2014: 52; Aydın 2010: 53) menkıbesi ise hem halk arasında rivayetin eskiliğini hem de onun yaşadığını ispat etme noktasında maddi kültür unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda “Kiremitli-Hambuşlu Çeşme” (Karadut 2014: 54) menkıbesi de onu somut bir zamana bağlamaktadır. Bunların anonim olması ise ayrıca kayda değerdir. Kısaca menkıbeler de bu mutasavvıfın yaşadığına dair somut deliller sunmakta ancak onun yaşadığı zamanı, kim olduğu, nereden geldiği ile ilgili ise bize bir bilgi vermemektedir. Ancak somut deliller içeren menkıbelerin bu zatin o dönemde kesin yaşadığı tespit edilen veli tipleriyle benzerlik arz ettiğine dair bize güçlü ipuçları da vermektedir.

Üstelik Hacı Murad-ı Veli’nin babası Aliyü’l-Büka hakkında da menkıbeler vardır. Mesela onun, çevredeki

şeyhlerle rabitasız konuştuğu, manevi olarak iki ayrı yerde (tayy-ı mekân) bulunabildiği, kendisi köyde iken geceleri uzak diyarlardaki savaşlara katılıp sabah köyüne döndüğü şeklinde rivayetler anlatılmaktadır.² Aliyü'l-Büka'nın mezarının bulunduğu mescidin bahçesindeki türbenin yapımında geyiklerin kereste taşıdığı da rivayet edilmektedir. Yüzyıllardır akıl hastalarına şifa dağıtan bu mahal, günümüzde bile bu özelliğini korumaktadır (Karadut 2014: 60).

“Taşbebek Ninni”sinde Hacı Murad-ı Veli

Burada dikkati çeken sözlü ürünlerden biri de “Taşbebek” başlıklı bir ninnidir. Aslında efsane olan bu sözlü gelenek ürünü sonradan onunla ilgili ortaya çıkan bir ninniye dönüşmüş ve bu yapısal şekil içinde günümüze kadar ulaşmıştır. Çankırı yöresine ait bu ninnide “Seyit Murat” adı geçmektedir (Uygur 2002: 212). Dörtlükte, bu Seyit Murat'ın Bağdat'ta olduğu söylenmekteyse de yaşadığı yer tam anlaşılamamaktadır. Ancak kanaatimize göre bu şahıs, Eldivan'da türbesi bulunan Hacı Murad-ı Veli olmalıdır. Zira bizi bu düşünceye sevk eden iki neden var:

İlki, ninnide gerek Osmançık, Çorum, Şeyşami (Kalecik), Ankara, Sinop vb. gibi yakın havalideki şeyhlerin/pirlerin gerekse Akçaören (Ilgaz), Feslikan vb. gibi Çankırı'daki dervişlerin adının anılmasıdır. İkinci neden ise mutasavvıfımızın babası Aliyü'l-Büka'nın Hicaz, Şam, Urfa gibi şehirlerde kaldıktan sonra Çankırı havalisine gelmiş olmasıdır. Bu durum halk muhayyilesinde Hacı Murad-ı Veli'nin Bağdat'tan buraya geldiği intibasını uyandırmış ve ninniye de bu şekliyle yansımış olabilir. Üstelik ninnide geçen Murat da tıpkı Hacı Murad-ı Veli gibi seyyiddir. 23 dörtlükten oluşan ninninin Seyit Murat'tan

2 Bu menkıbenin benzerini yukarıda Hacı Murad-ı Veli için de anlatıldığını görmüştük.

bahsettiği ilgili dizeleri aşağıdaki şekildedir:

Gönlümün içinde Ferhat
Hızır'ın altında kır at
Bağdat'taki Seyit Murat
O da bize himmet etsin (Uygur 2002: 212).

Hacı Murad-ı Veli Hakkındaki Şiirlerden Örnekler

Bu mutasavvıfa dair hem deyişler hem de şiirler söylenmiş ve bunlar yazılı kaynaklara geçmiştir. Deyişlerin yöredeki aşıklar tarafından ortaya konulduğu, şiirlerin ise ona hayranlık duyan bazı şahıslar tarafından yazıldığı görülmektedir. Battal Dalkılıç tarafından Alevi dedeleri için söylenen bir deyişte Hacı Murad-ı Veli'nin [Muradı] adı da anılmaktadır. Deyişin ilgili dördlüğü şöyledir:

Şah Kalender Veli, Kuzukıran'ı,
Turabı, Muradı, Mehmed Abdal'ı
Anmadan geçme ki Haydar Sultan'ı
Onlar yüzü suyun bağışla medet (Kökel-Ersal 2008: 21)

Aşur Uygur'un Aleviler için önemli olan şahsiyetlere dair söylediği deyişte de Hacı Murad-ı Veli'den [Hacı Muradı] bahsedilmektedir. İlgili dörtlük şöyledir:

Sarı İsmail yatıyor yanlarda
Her derdin dermanı vardır onlarda
Sözümü tutarsan beni dinler de
Hacı Muradı'ya konmadan geçme (Kökel-Ersal 2008: 21)

Bunların yanı sıra Çankırılı bazı şahıslar tarafından da bu mutasavvıf için şiirler yazılmıştır. Mesela Rıdvan Yamuç'un yazdığı şiirin bir dördlüğü şöyledir:

Horasan'da geldin dünyaya
İlim, irfan öğrendin çocuk yaşta
Bir filiz gibi dal verdin genç yaşta
Bir gül gibi açıldın sağa sola (Aydın 2010: 93)

Tevfik Albay'ın Hacı Murad-ı Veli için yazdığı şiirin bir beyti ise aşağıdaki gibidir:

Kundakta iken düşmüş yollara, Kâbe'de yürümüş
Daha çocuk iken gönlünü Allah aşkı bürümüş (Aydın 2010: 91)

Elvan Aydın ise bu mutasavvıf için birkaç şiir yazmıştır. Bu şiirlerden birinin ilk dördlüğü şöyledir:

Hoca Ahmet Yesevî'nin dergâhında yetiştin
Türkistan'da âlim olan insanlarla tanıştın
İslam'ı yayarken baskı, zulümle karşılaştın
Eldivan ilçesi Seydiköy'de muradına ulaştın (Aydın 2010: 90)

HACI MURAD-I VELİ HAKKINDAKİ HALK İNANIŞLARI

Hacı Murad-ı Veli, Türbesi ve Ailesine Bağlı Halk İnanışları

Türk tasavvuf edebiyatında pek çok mutasavvıf etrafında çeşitli inanışlar gelişmiştir. Hacı Murad-ı Veli'nin türbesi etrafında gelişen inanışları da genel olarak şöyle sıralamak mümkündür: Evlenme yaşına gelenler, sevenler seilmeyenler, ayrılmak isteyenler istemeyenler, kayınvalide, elti, görümce ilişkileri için ziyaretçilerin sıkça buraya geldiği görülür. Çocukların, bebeklerin getirildiği; şifa ve medet umulduğu, öyle ki hasta hayvanların bile getirildiği ve

türbenin çevresinde dolaştırılarak iyi olacağına inanıldığına dair bilgiler kaydedilmiştir (Karadut 2014: 18). Tekke ve caminin çevresindeki ağaç ile çalılara bez, pala, ip, başındaki örtüden bir parça, eteğinin ucundan bir parça koparılarak bağlanırdı (Karadut 2014: 18). Bugün Hacı Murad-ı Veli'nin türbesi ve camisinin inanç turizmine açık olduğu, hem İslam inancına uygun hem de örf ve adetlere göre hizmet verdiği de ifade edilmektedir (Karadut 2014: 17).

Hacı Murad-ı Veli'nin türbesi de yöre insanları tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle bölge halkı tarafından çocuğu olmayan insanlar buraya gelip, tekke ve cami duvarlarına taş yapıştırır ve bu mekânların etrafında defalarca dönerler. Bu dönüşler esnasında bilerek veya bilmeyerek bir şeyler mırıldanırlar, yalvarır yakarırlar, ağlarlar. Eğer çocukları olursa onu türbeye satacaklarını, erkek olursa Satılmış ve kız olursa Satı adını koyacaklarını söylerler. Ertesi yıl gelirler, adaklarını yerine getirirler (Karadut 2014: 17-18).

Çankırı'nın merkez köylerinden Handırı (Dereçatı) köyünde Hacı Murad-ı Veli'nin annesi olduğuna inanılan Hatçe (Hatice) Sultan türbesi bulunmaktadır. Yöre halkı çeşitli sıkıntılardan kurtulmak ve çeşitli dileklerde bulunmak için burayı ziyaret etmektedir. Bu türbede aynı zamanda yağmur duaları da yapılmaktadır (Kolcu 2007: 99). Söz konusu örnekler dikkatle incelendiğinde aslında bütün bu uygulamaların eski Türk inanışlarına dayandığı da görülmektedir.

HACI MURAD-I VELİ VE HALK HEKİMLİĞİ

Hüseyin Elmas'ın kaynak belirtmeden verdiği bilgiye göre Hacı Murad-ı Veli bir demirci ustası olup, "Şih Değirmeni" olarak anılan değirmeniyle su değirmenciliği yapmaktadır. Uzun süre Eskiköy'de yaşamış, Kalecik tekfurunun zulmüne uğramış ve Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Seydi Köyü'ne göç etmiştir. 1307 tarihinde burada vefat eden bu zatın türbesi

Seydi Köyü'nde olup bu türbeye yüzyıllardır akıl hastası, sara, felç olan hastalar şifa bulmak için gelmekte, kurban kesmektedir (Elmas 2016, www.asikremzani.net). H. Elmas'ın verdiği bilgiler bundan ibaret olup şifa bulmak için ne tür pratikler yapıldığına dair ise herhangi bir şey söylememektedir. Bu pratiklerin nasıl yapıldığı anlatılmış olsaydı konu hakkında daha iyi tahliller yapılabilirdi.

Halk hekimliğine dair başka uygulamaların da yine bu mutasavvıf etrafında olduğu görülmektedir. Mesela; "Asa suyu"nun şifa verici olduğuna inanılır, yıkanılır, içilir, kullanılırdı. Hacı Murad-ı Veli Türbesi'nin çok yakınında olan bu kaynak su halk tarafından çeşitli hastalıklara iyi geldiği inancı ile içilmekte, kutsal sayılmaktadır. Günümüzde bile yağmur duasına buradan başlanır. Tekke etrafında defalarca dolanarak dualar edilir (Karadut 2014: 18). Ayrıca türbenin içinde bulunan büyük, küçük siyah taşları, el tokmağını, büyükçe tespihi kafalarına vururlar, ağrı sızı olan yerlerine değdirip okurlar ve üflerler (Karadut 2014: 18).

Yine Hacı Murad-ı Veli'nin oğullarından Elvan Seydi'nin türbesi de iyileşmek üzere ilginç uygulamalara sahne olmaktadır. Elvan Seydi'nin türbesi 1970'li yıllara kadar taş duvarlı, ahşap çatılı, kiremit döşemeli, 5X5 ebadında eski yapı tipi idi. Bugün ise betonarme altıgen yapı şeklinde mermer, sanduka, oymalı mezar muhafaza edilmiştir. Burada asırlardır kullanılan bir sıvama taşı vardır. Türbenin bir köşesinde de çatalı bir geyik boynuzu bulunur. Bu boynuzla dilek bezlerinin bağlandığı, türbeye ziyarete gelenlerin sıvama taşı ile de vücutlarını sıvadığı görülür (Karadut 2014: 21).

Türbe ile birlikte çevresinde bulunan su, ağaç, taş vb. kutsanmıştır. Türbeyi ziyaret edenler buranın yanında veya yakınında bulunan ağaçlara çaput bağlama, elbise bırakma, hasta çocukları ağacın altından geçirme uygulamalarını yaparlardı. Türbe yakınındaki sudan içme, abdest alarak namaz

kılma, suyu eve götürerek banyo yapma uygulamalarına da rastlanırdı. Türbelerde bir de mum yakma âdetine rastlanmaktadır. Doğum, ölüm, sünnet, evlenmedurumlarında kutsal mekânlar ziyaret edilirdi. Türbeler bir dilek ve yakarı yeri, aynı zamanda da şifa ve huzur bulma yeri olarak halk tarafından ziyaret edilirdi. Yine derdine çare arayanlar, dileği olanlar, manevi doyuma ulaşmak isteyenler bu türbeyi ziyaret ederler. Özetle bu türbe ibadet, yağmur duası, kısmet bulup evlenmek, çocuk sahibi olmak, hastalığa şifa, derde derman bulmak vb. gibi pek çok amaçla ziyaret edilmektedir (Karadut 2014: 69). Öyle anlaşılıyor ki Hacı Murad-ı Veli'nin etrafında oluşan uygulamalar da yine eski Türk hekimliğinden unsurlar barındırmaktadır. Bu uygulamaların bir boyutu da onun kutsal kişiliğinden kaynaklanmış görünmektedir.

SONUÇ

Bütün bu bulgular ışığında Hacı Murad-ı Veli'nin kimliği hakkında net bir bilginin ortaya çıktığı söylenemez.¹ Sözlü rivayetlere bakınca onun XII. yüzyılda Türkistan'dan gelerek Hicaz, Şam ve Şanlıurfa civarlarına, sonra da Çankırı ve Tosya bölgesine yerleştiği ve Horasan'dan gelen bir Yesevî dervişi olabileceği ihtimali öne çıkmaktadır. Yine sözlü rivayetlere göre Hacı Murad-ı Veli'nin, Aliyü'l-Büka'nın oğlu olduğu, XII. yüzyılda yaşadığı, muhitinde İslamiyet'in yayılması için çalıştığı yönündeki düşünceler çocuklarının zaviye ve mescitlerine ait yazılı belgelerin ortaya çıkmasından anlaşılmaktadır. Annesi, babası, eşi ve çocukları hakkındaki bilgiler ise hem çok az hem de çelişkilidir.

Nitekim Sünnî ve Alevî gelenek bunlarla ilgili türlü türlü bilgi vermektedir. Ancak iki gelenek de babasını aynı kişi olarak gösterdiği gibi onun Horasan'dan gelen bir Yesevî dervişi olduğunu da kabul etmektedir. Buna karşın Alevî gelenekte yazılı herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Oysa Sünnî gelenek arşiv kayıtlarından hareketle en azından çocuklarına dair somut deliller göstermektedir. Buna rağmen, “*Hacı Murad-ı Veli'nin XII. asırdaki şahıs olup olmadığı iyice araştırılmalıdır*” (Arvas, 11.02.2016).

Halk arasında annesi olduğu söylenen ve mezarı Korgun'un Ahlat Köyü Güvlek Tepe mevkiinde bulunan Hatice Hatun için her sene şenlik düzenlenmesi de eski bir hatıranın günümüze kadar yaşatıldığını gösteren mühim bir husustur (Muslu 2016, www.turkmenbeyi.com). Babasının Seyyid Ahmed ve Aliyü'l-Büka olarak iki farklı şekilde adlandırması

1 Diğer kaynaklardaki bilgileri buraya tekrar alma gereği duymadığımız için o kaynaklardaki bilgileri kısaltarak Hacı Murad-ı Veli'nin biyografisini burada tekrar yazmaya gerek görmedik.

da düşündürücüdür. Carı çaldığı için Aliyyü'l-Büka olarak anılması da üzerinde durulması gereken başka bir husustur. Bu mutasavvıfa yönelik bilgilerin inkıtaa uğramasının bir sebebi de tarikat silsilesinin olmamasıdır. Yine çok tanınıp bilinmediği ve muhtemelen müritlerinin azlığından dolayı da onun hakkında bir dörtlük de olsun yazıya geçmemesine sebep olmuştur. Oysa güçlü ve tarikat silsilesi sürekli olan mutasavvıflar hakkında, öğrencileri tarafından menkıbe, ilahi vb. gibi şekillerde bilgiler mutlaka kayda geçmekte ve onlar tarihteki yerini almaktadır.

Netice itibarıyla elde net bilgiler bulunmasa da ve Hacı Murad-ı Veli'nin yaşadığı tarihler hakkında farklı görüşler bulunsa da onun Ahmed Yesevî ile bir bağlantısının olma ihtimali yüksektir. Sarı Yanık Baba, Şeyh Yunus, Aksu Bey, Osmancık, Er Duran vb.² gibi pek çok Horasan ereninin Çankırı ve havalisine Anadolu'nun fethiyle birlikte gelmesi ve buralarda ilim irfan çalışmalarında bulunması Hacı Murad-ı Veli'nin de bunlar gibi müşahhas bir zat olarak buralarda faaliyette bulunduğunu ispat etmektedir. Nitekim babası Aliyyü'l-Büka'nın Türkistan, Şam, Hicaz, Urfa ve nihayetinde Tosya ve Ilgaz şeklinde takip ettiği yol da bu mutasavvıfın menşeyini Horasan'a çıkarmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki hem kendisinin hem de babasının Hoca Ahmed Yesevî ile büyük ihtimalle bağlantısı mevcuttur. Onun, Abdülkadir Geylanî'nin halifesi olduğuna dair görüşlere ise ihtiyatla yaklaşmak gerekir kanısındayız. Ali Yaman'ın "*Horasan, Türkistan gibi deyimler genel anlamda olup, halk arasında daha çok Türklerin Anadolu öncesinde yaşadıkları yerleri tanımlamak üzere kullanılmaktadır*" (Yaman 2005: 159) düşüncesi de dikkatle

2 Gerçi adı geçen velilerin de gerçekten var olup olmadığı tartışmalıdır (Ocak 1997: 34).

incelenmelidir. Şimdilik tarihî kaynaklar, sözlü rivayetler ve maddi kültür unsurlarından hareketle Hacı Murad-ı Velî'nin Horasandan gelen bir Yesevî dervişi olduğu düşünülebilir. Ancak yazılı belgelere bakıldığında onun sadece gerçekte yaşamış bir veli olduğu ve dinî bazı vazifeleri yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun bir Yesevî dervişi olduğu ve Horasandan geldiği ancak yazılı bir kayıt ortaya çıkınca netlik kazanacaktır.

KAYNAKLAR

Aktaş Cahit, “Çankırı Tasavvuf Tarihine Genel Bir Bakış”, *Çankırı Araştırmaları*, S. 8, Aralık 2011, s. 45-52.

Akyol İbrahim vd., *Geçmişten Günümüze Şabanözü*, Şabanözü Belediye Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

Akyol İbrahim, “Çankırı'nın İnanç Turizmi Açısından Potansiyeli”, *100. Yıla Doğru Çankırı, Çankırı Valiliği Yayınları*, Çankırı 2008, s. 411-422.

Akyol İbrahim, “Beylikler Döneminde Çankırı'da Dini-Tasavvufi Hayat”, *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Yay., Çankırı 2012, s. 65-78.

Arslanoğlu İbrahim, “Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 10, 1999, s. 61-72.

Arvas Abdulselem, “Hacı Murad-ı Veli”, *Çankırı Haber*, 11.02.2016.

Aydın Elvan, *Çankırlı Bir Yesevi Dervişidir Hacı Murad-ı Veli*, Karatekin Ofset Matbaacılık, Çankırı 2010.

Ayhan Bahattin, “Seydi Köy-Hacı Murad-ı Veli Türbesi”, *Çankırı İnanç Rehberi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2012, s. 110-112.

Başer Tayip, “Hacı Murad-ı Veli”, *Karatekin Uluları*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara yty.

Çetin Osman, “Horasan”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, s. 234-241, TDV Yayınları, Ankara.

Eker Aytaç vd., “Çankırı”, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1993.

Elmas Hüseyin, www.asikremzani.net/makale/Ocaklar_Seyyid_Haci_Muradi_Veli_Ocagi.html, ET: 17.08.2018, e-Yayın Tarihi: 11.09.2016.

Eraydın Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marifet Yayınları,

İstanbul 1990, 3. Baskı.

Gündoğdu Abdullah, “Danişmendli Çağında Çankırı”, *Geçmişten Geleceğe Çankırı/III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çankırı Valiliği Yayınları, 2005, s. 217-226.

Güzel Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yay., 2012, 5. baskı.

İpçioğlu Mehmet, “Çankırı Evkaf Defterlerine Göre 1864 Yılında Çankırı Sancağında Bulunan Vakıfların Mart Ayına Ait Hasılatlarına Dair”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Kasım 2009, s. 15-18.

Kankal Ahmet, “16. Yüzyıl İdarî Taksimatında Çankırı Sancağı ve Çankırı Kazası”, *Geçmişten Geleceğe Çankırı/III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çankırı Valiliği Yayınları, 2005, s. 185-216.

Kankal Ahmet, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2011.

Karadut Murat, *Hacı Murad-ı Veli Seydi Köyü*, Yıldız, Çankırı 2007.

Karadut Murat, *Horasan Erenlerinden Hacı Murad-ı Veli Hz.*, Kayıkçı Mat. Yay. San. Ltd. Şti., Çankırı 2014.

Kolcu Bengisu, *Çankırı Türbeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Kökel, Coşkun-Mehmet Ersal (2008). “Çankırı İlindeki Alevi Köyleri Hakkında”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 48: 13-54.

Köprülü Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1976, 3. Baskı.

Muslu Cevdet, “Öncü Alperen Hacı Murad-ı Veli (1117-1217)”, <http://www.turkmenbeyi.com/index.php/makaleler/cilgin-turkler/item/162-haci-muradi-veli>, ET: 23.09.2016.

Ocak Ahmet Yaşar, *Menakıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, 2. Baskı.

Şahin Kamil, “Emeviler Döneminden (714-715) Anadolu

Selçukluları Dönemine Kadar Çankırı'nın Rolü”, *Geçmişten Geleceğe Çankırı/III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çankırı Valiliği Yayınları, 2005, s. 323-328.

Şahin Gülay vd., *Çankırı Kültür Envanteri*, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014.

Tanyu Hikmet, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968.

Tatçı Mustafa, “Çankırlı Bir Alperen: Hacı Murad-ı Veli”, *Edebiyattan İçeri/Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 590-594.

Teberoğlu Haydar, *S. Kalender Veli Velayetnamesi*, Kale Ofset, Ankara 1998.

Teberoğlu Haydar, *Alperen Seyyid Pir Hacı Murad-ı Veli Velayetnamesi*, Kardelen Ofset Matbaacılık Tanıtım Hizm. San. Tic. Ltd. Şti., Ankara 2011.

Togan Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, 3. Baskı.

Topkaraoğlu Nadir, “Çankırı Merkez ve İlçelerinde Yapılan Eski Eser Tespit Çalışmaları 3”, *VIII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1991.

Uygur T. Nahit, *Çankırı Halk Edebiyatı*, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002.

Yaman Ali, “Hoca Ahmet Yesevî İle Bağlantılı ve Literatürde Az Bilinen Alevî-Bektaşî Erenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 35, 2005, s. 145-160.

Yinanç Mükrimin H., “Danişmendliler”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, İstanbul, 1977.

Horasan'da geldin dünyaya
İlim, irfan öğrendin çocuk yaşta
Bir filiz gibi dal verdin genç yaşta
Bir gül gibi açıldın sağa sola.

Rıdvan YAMUÇ

Kundakta iken düşmüş yollara, Kâbe'de yürümüş
Daha çocuk iken gönlünü Allah aşkı bürümüş.

Teufik ALBAY

Hoca Ahmet Yesevî'nin dergâhında yetiştin
Türkistan'da âlim olan insanlarla tanıştin
İslam'ı yayarken baskı, zulümle karşılaştın
Eldivan ilçesi Seydiköy'de muradına ulaştın

Elvan AYDIN

Yesevîlik Anadolu'da önemli bir vazife üstlenmiştir. Bu bağlamda Ahmed Yesevî, Türklerin yaşadığı farklı bölgelere birçok halifesini göndermiştir. Anadolu'ya gelen halifeleri arasındaki Pir Dede, Akyazılı, Emir Çin Osman, Şeyh Nusret gibi pek çok şahıs Kuzey Anadolu'da faaliyet göstermiştir. Onun için Yesevîliğin yayıldığı ilk yerlerden biri de Çankırı olmuştur. Filhakika Çankırı'da Sarı Yanık Baba, Şeyh Bahaeddin, Şeyh Mehdi, Ali Turabî Baba, Aliyü'l-Büka gibi pek çok Yesevî temsilcisi bulunmaktadır.

İşte bu mutasavvıflardan biri de XII. yüzyılda Türkiстан'dan gelerek Hicaz, Şam ve Urfa dolaylarında bulunduktan sonra Tosya ve Çankırı bölgesine yerleşen Hacı Murad-ı Veli'dir. Hacı Murad-ı Veli, 1187 yılında Seydi Köyü'ne yerleşmiş ve halkın eğitimi ile meşgul olmuştur. Köyün üst kısmında bulunan türbe ve cami, Hacı Murad-ı Veli'nin makamı olması sebebiyle çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

Hüseyin BOZ
Çankırı Belediye Başkanı

ISBN: 978-605-67155-8-7

ÇANKIRI - 2018